Nº. 30. Donderdag 5 October 1905. 5de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

Orgaan der Vereeniging

OOST EN WEST.

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post binnenland *bij vooruitbetaling* . f 1.50
Voor Oost-Indië en het Buitenl. » 2.50
Afzonderlijke nummers. . . . » 0.05

Prijs der advertentiën.

Per regel . . . . f 0.10
Bij plaatsing van 300 regels . - 0.09
» » » 1000 » . - 0.08
» » » 3000 » . - 0.07

Mededeelingen of **Ingezonden Stukken** moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan Mevrouw N. VAN ZUYLEN-TROMP, **7a Heerengracht,** aan den Heer H. L. VORSTENBOS, **42 Witte de Withstraat,** beiden Den Haag of aan den Heer M. A. VAN HEEKEREN te **Zeist.**

Voor de **Administratie,** ook wat betreft **Abonnement** en **Verandering van woonplaats,** wende men zich tot den Heer W. VAN DER ZIJL, **212 Riouwstraat,** voor **Advertentiën** tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG" ***NIEUWE MOLSTRAAT 20,*** beiden Den Haag.

Dit nummer bestaat uit Twee Bladen.

Inhoud van dit nummer.

De West-Indische begrootingen.

Wanneer de Troonrede onzes inziens datgene miste, waaruit men den wil kon speuren om met kracht het regeneratie-werk in de koloniën voort te zetten of aan te vatten, zoo kunnen wij niet ontkennen, dat ten opzichte van de kolonie Suriname uit de, trouwens reeds lang te voren bekende begrootings-ontwerpen, in verband met de betrekkelijke toelichtingen en ingediende wijzigingen, een ietwat hoopvollere stem klinkt.

Bij de bespreking indertijd van het begrootingsontwerp voor Suriname, zooals dit door den nu afgetreden gouverneur Lely aan de Koloniale Staten werd ingediend, merkten wij op, dat het geheel geen bemoedigenden indruk op ons kon maken met betrekking op de toekomst der kolonie. Sedert zijn evenwel door den gouverneur twee maatregelen van wijde strekking ter goedkeuring aan de Koloniale Staten voorgelegd en door dezen aangenomen: het plan betreffende den financieelen steun van het gouvernement, ten behoeve van de invoering der cultuur van bacoven in de kolonie, en het in studie nemen der voortzetting van het tracé van den kolonialen spoorweg Paramaribo—Kadjoe tot vaststelling van het definitieve eindpunt van den spoorweg.

Met genoegen ontwaren wij uit de laatstelijk, door den minister van koloniën op de aangeboden begrooting ingediende wijzigingen, dat de laatste der beide hiervoren genoemde maatregelen door de regeering werden overgenomen, en het door de Koloniale Staten daartoe bestemde crediet alsnog op de begrooting is gebracht. We hadden dan ook moeilijk iets anders kunnen verwachten, na het zoo helder betoog van ex-gouverneur Lely ten behoeve van dezen maatregel en zijne consequentie — voortzetting van den spoorweg, minstens tot een punt, waar het aangevangen werk aan het beoogde doel kan beantwoorden.

Wij meenen uit het besluit van minister Fock: om alsnog den post van f 20000 over te nemen voor het in studie nemen der verlenging van genoemd tracé, te mogen afleiden, dat principieel ook bedoelde consequentie werd aanvaard, hetgeen valt toe te juichen.

Na hetgeen de heer Lely in zijne toelichting op bedoelden post opmerkte, zouden we gerustelijk kunnen verklaren, dat de spoorweg van Paramaribo tot Kadjoe en niet verder, 'n even groot succes zou blijken te wezen als b. v. dat lijntje van Karikal tot Peralam in Fransch Voor-Indië, dat op eenige honderden meters eindigt van de haven van Karikal, die daardoor nagenoeg geen enkel product afvoert, wijl de menschen in het binnenland hunne producten naar de concurreerende havens Porto Novo en Negapatnam zenden, waar faciliteiten voor den afvoer worden gevonden.

De spoorweg is aangelegd met het doel om het binnenland van Suriname te ontlasten en wel met name o. a. de goud-industrie te bevorderen door het verleenen van faciliteiten voor het vervoer. Als eindpunt van den spoorweg, zij het ook tijdelijk, eene plaats te behouden, waar zelfs de eerste goudzône in de kolonie daar geen noemenswaardig voordeel van zou kunnen trekken, ware zeker op zijn minst hoogst ongerijmd.

Wat den eersten der hiervoren genoemde maatregelen betreft, zien we bij de indiening dezer begrooting en hare wijzigingen hiermêe geen rekening gehouden, zooals met het veel later dan de bacoverordening door de Koloniale Staten aangenomen tracé-studieplan wel 't geval was. Bemoedigend is evenwel wat de minister in zijne M. v. T. schrijft:

„De uitgaven, welke op de ontwikkeling van de productieve krachten der kolonie betrekking hebben, konden natuurlijk niet worden beperkt of uitgesteld.

Ten opzichte daarvan deelt ondergeteekende volkomen het standpunt van den gouverneur, dat juist in een tijd, dat een belangrijke tak van volkswelvaart dreigt te niet te gaan, het meer dan ooit noodzakelijk is alle krachten in te spannen, ten einde andere takken van volksbestaan tot grootere ontwikkeling te brengen en, zoo mogelijk, nieuwe in het leven te roepen.

Behalve hetgeen reeds bij deze begrooting gevraagd wordt voor het boschwezen, de landbouwinspectie en het geschikt maken van terreinen langs den spoorweg ter uitgifte voor den kleinen landbouw, zijn door den gouverneur nog andere voorstellen aanhangig gemaakt, die ten doel hebben de productieve krachten der kolonie te ontwikkelen".

Onder deze voorstellen neemt de bacove-verordening zeker eene eerste plaats in. Moge het wikken en wegen te dien aanzien, zij het ook met, naar wij hopen, voor de kolonie gunstige uitkomst, niet te lang duren. Wie spoedig helpt, helpt dubbel! Die regel is ook op de koloniën van toepassing, terwijl wij ten opzichte der bacoveverordening juist niet genoeg kunnen waarschuwen tegen dralen. De vruchtenexport is een betrekkelijk nieuwe tak van handel, die voor groote uitbreiding vatbaar schijnt. Voor de eersten *kan* dadelijk succes zijn weggelegd, dat het gemakkelijk maakt aan latere moeielijke tijden het hoofd te bieden, voor de volgenden zullen de moeielijkheden zich reeds in den aanvang doen gevoelen. En men weert zich in dit opzicht reeds in andere streken: de wetgevende raad van Trinidad nam den 7n Augustus ll. eene resolutie aan, waarbij aan eene maatschappij, die zich met den vruchtenexport van dat eiland heeft belast, gedurende 5 jaren een subsidie overeenkomende met 5°/₀ van het werkkapitaal, tot een maximum van 180000 gld., wordt verleend. Reeds wordt bericht, dat een groot aantal bacove-plantages in die kolonie wordt aangelegd, terwijl bovendien veel bacove aangeplant is als schaduw voor cacao.

Een: dépêche-toi donc! zou, als 't niet ietwat oneerbiedig ware tegenover eene zoo eerwaardige juffer als de Nederlandsche Maagd, ons niet misplaatst voorkomen.

Wat overigens te zeggen van deze begrooting? Het subsidie is groot, dat van het moederland verlangd wordt, maar is onzes inziens het onvermijdelijk gevolg van het wikken en wegen in vroeger dagen, de weinige durf, om iets flink aan te pakken, waarin gelukkiglijk onder de twee laatste ministers van koloniën een kentering ten goede kwam, die echter ongelukkiglijk door buitengewone invloeden meer dan geneutraliseerd werd. En toen ook, kwam helaas! weer iets van den ouden geest boven. Hadde men toen onmiddellijk flink aangepakt, dan zou de toestand nu reeds weillcht een veel beter aanzien hebben.

Wij gelooven, dat deze begrooting, wat de middelen aangaat, niet al te optimistisch is aangelegd. Een post, b.v. de opbrengst der koloniale spoorwegen — voor een heel jaar op *f* 28.500 geraamd, terwijl nu in de eerste 5 maanden der exploitatie reeds f 25000 werd geïnd, is ongetwijfeld hoogst matig geraamd.

Moge de bacove-verordening spoedig kracht van gewijsde bekomen, en de uitkomst zal ook in andere opzichten zeker gunstiger zijn, dan nu verwacht wordt.

Curaçao, ons *Schmerzenskind!*

Veel valt van de begrooting voor deze kolonie niet meer te zeggen. Aan productieve werken vindt men hierop nagenoeg alleen de posten in het belang van landbouw en watervoorziening, ten deele door den Kolonialen Raad geschrapt, en door den minister, met uitzondering van eene verhooging voor cultures van f 2500 bij dit jaar vergeleken, weder op de begrooting gebracht.

Onze lezers kennen ons standpunt te dezen opzichte, en wij meenen het daarom te moeten betreuren, dat de minister niet het volle door Curaçao's bestuur voor dit doel noodig geacht bedrag aanvaardde.

Wij begrijpen, dat tegenover den aandrang van een deel van de ingezetenen der kolonie, die in den Kolonialen Raad op eene meerderheid kunnen wijzen, eenige aarzeling ontstaat tegenover een maatregel, die als onnut werd veroordeeld door genoemde meerderheid. Maar op zoodanige aarzeling behoort een beslissing te volgen — in dezen of genen zin.

Het geldt hier niet: de geit en de kool te sparen, maar het geldt hier een maatregel, al of niet te aanvaarden, die door velen in de kolonie zelve van het hoogste belang voor het land wordt geacht. Een post van *f* 10000 in het belang van de cultures te aanvaarden, en eene noodig geachte verhooging met *f* 2500 te weigeren, in afwachting van wat een *nieuwe* landbouwdeskundige zal oordeelen, komt ons voor er op te wijzen, dat we weer in het tijdperk van aarzeling zijn getreden. En dat achten wij te betreuren. Men doet iets goed, of men laat het, zou onze leuze wezen; terwijl we in dit speciale geval, op grond van de litteratuur over dit onderwerp, zeer zeker niet aarzelen tot 'n krachtige actie te blijven adviseeren.

De behandeling der inkomsten-belasting in den Kolonialen Raad, wiens besluit, om tot de totstandkoming daarvan zijne medewerking te verleenen, door het bestuur zeer zeker zal worden op prijs gesteld, en naar wij hopen van die zijde aanleiding zal geven tot de noodige tegemoetkoming, wijst er op, dat het verzet tegen de landbouwplannen, waarvan een groot deel der bevolking, maar niet *allen,* zullen voordeel trekken, mede zijn grond vond in de vrees, dat zulks tot hoogere lasten met name op het welgestelde deel der bevolking zou leiden.

En zonder aan *bewust* egoïsme te denken, achten wij het menschelijk: het doeltreffende van een maatregel niet zoo dadelijk in te zien, wanneer men er zelf direct geen profijt van zal trekken, maar het uitzicht zich opent, dat men er als lid der gemeenschap toch zijn penningske voor zal moeten offeren.

Opmerkelijk is in deze begrooting het aantal memorieposten, opbrengst der inkomstenbelasting, uitvoerrecht op phosphaat, dat men, trots de aangekondigde Mijnwet nog niet uit Curaçao ziet uitvoeren — best mogelijk, waar de prijzen dezer meststof gedrukt zijn — en zoo meer.

Eéne opmerking nog: hinderlijk treft onzes inziens in de bijlagen het voortdurend verhaspelen van den naam van den deskundige: Dr. J. Boeke, tot J. Boche. De namen van alle ambtenaren te kennen, is zeker menschelijkerwijze onmogelijk, maar er mag toch worden verlangd, dat in een officieel stuk de naam van een deskundige, uitgezonden om naar de mogelijkheid van een nieuwen tak van nijverheid voor eene kolonie een onderzoek in te stellen, behoorlijk gespeld wordt.

De algemeene indruk van deze curaçaosche begrooting? Men weet nog niet, wat men wil. Moge die wetenschap spoedig komen. De kolonie en het moederland zijn van den huidigen toestand beiden dupe.

Week-Overzicht.

De week heeft op parlementair gebied tal van wijzigingen op de verschillende koloniale begrootingen, gebracht waarop wij te goeder tijd wanneer wij deze tot een onderwerp van bespreking zullen maken, natuurlijk terugkomen.

Op politiek gebied valt melding te maken van het telegram volgens hetwelk de vorstin van Soppeng, een der tot het Bongaaisch tractaat toegetreden staatjes ter Westkust van Celebes, niet geneigd bleek het hoofd te bukken voor het gewapend optreden van het gouvernement in die contrijen. Moge de vrees, waaraan we in verschillende bladen uiting zagen geven, dat in dat bergland wel een heviger verzet zou kunnen worden ondervonden, dan onze troepen elders in gindsche streken hadden te overwinnen zich niet bewaarheiden.

De oude vorst van Boni is nog steeds zoek en wordt nu tot in de Toradja-landen achtervolgd, waar het te hopen is dat de invloed der zendelingen groot genoeg mag blijken, om de bevolking te bewegen de behulpzame hand te bieden, om Lepawawong gevangen te nemen, opdat dezen verder 'n zorgeloozen ouden dag worde geschonken in ruil voor zijn troon, dien hij, na al hetgeen is voorafgegaan, wel niet meer zal bestijgen, waar de Boniërs ook niet rouwig om zullen zijn.

De compagnie infanterie, die blijkens bericht uit Indië ter beschikking van den resident van Timor is gesteld, is blijkbaar daartoe aangewezen na het optreden van den dus geheeten Keizer Sonnebait, die een strooptocht ondernam in het gouvernementsgebied op Timor.

Een moeilijken en historischen tocht hebben de mannen achter den rug, die zooals ook reeds in onze O. I. Berichten werd vermeld, met luitenant Messemaeckers van de Graaf het binnenland van Borneo doorkruisten van Bandjermasin tot Pontianak, in welke laatste plaats de kleine colonne, volgens hier te lande ontvangen bericht, reeds moet zijn aangekomen.

Op personeel gebied valt melding te maken van de benoeming van den heer Jhr. O. van der Wijck, regeeringscommissaris voor de uitvoering der decentralisatieplannen, tot vice-president van den Raad van Indië. Mogen we hieruit afleiden, dat vooral aan decentralisatie in de eerste tijden aandacht zal worden geschonken, of kan de missie van den heer van der Wijck als afgeloopen worden beschouwd en de ontwikkeling van het stelsel volgen, zonder bijzondere leiding? Die ontwikkeling gaat zoo kalmpjes en knusjes, dat we geneigd zijn dit laatste aan te nemen.

Den 28en September ll. hield de gepensionneerde majoor van het nederlandsch-indisch leger, B. L. Hagedoorn, alhier een voordracht voor leden en genoodigden der Vereeniging: „Het Eereteeken voor Belangrijke Krijgsverrichtingen", over het leven van den europeeschen militair beneden den rang van officier bij het nederlandsch-indisch leger.

Spreker toonde zich een voorstander der Militaire Tehuizen en betreurde, dat ten opzichte hiervan bij de regeering, naar men zegt, weer een kentering zou zijn waar te nemen.

Omtrent het concubinaat in het indische leger — dat spr. volstrekt niet in bescherming wilde nemen — merkte hij op dat men zich hier van de zaak een verkeerde voorstelling vormt. Het feit reeds, dat men onder de huishoudsters van europeesche militairen (de onderofficieren en enkele korporaals uitgezonderd) weinig of geen jonge vrouwen vindt, bewijst reeds dat hartstocht en wellust hierbij zijn uitgesloten. Dat het de slechtste soldaten niet zijn die een huishoudster nemen en dat deze een gunstigen invloed oefent op het gedrag van den man, bewijzen de cijfers van opgelegde straffen wegens dronkenschap en van degenen die wegens venerische ziekten in de hospitalen verpleegd worden.

Spr. wees voorts op de bezwaren die z. i. aan eene uitbreiding van het huwelijk verbonden zijn, afgezien van de groote vraag, of dit het concubinaat zou beperken en concludeerde dat wij hier voor een vraagstuk staan dat nog niet oplosbaar is.

Voorts constateerde spr. dat de militaire cantines over het algemeen ware drankholen zijn. Dit bleek z. i. wel het best uit de bepaling dat aan bezoekers eerst geweigerd wordt verder te tappen, indien zij blijken geven genoeg drank te hebben gebruikt of beschonken zijn. Ook blijkt dit, daar bij Gouv.-Besluit van 9 September 1900 bij wijze van proef besloten is tot oprichting van een gezellig ingericht locaal te Batavia waar geen sterke drank mag worden verkocht.

Uit de Pers. Mahomedaansche universiteit op Java. *Alg. Hbl.* van 29 Sept. ll. Onze topographische kennis van Boni, *id.* van idem. Atjeh *id.* van idem. Panislamisme *Nieuwe Rott. Conr.* van 29 Sept. ll. Manoeuvres *id.* van 26 Sept. ll. Gedangan. *Nieuwe Cour.* van 29 Sept. ll. Eene rectificatie *id.* van 28 Sept. ll. Indische begrooting *id.* van 30 Sept. ll. Djokjakarta *id.* van 1 dezer. Iets over batikken *Amsterdammer* van 1 dezer.

Een mahomedaansche universiteit! Dat schijnt ons toch wel 'n wat al te weidschen titel, ten minste te oordeelen naar hetgeen de *Bramartani* van het door den Soesoehoenan van Soerakarta ondernomen werk weet te vertellen. Het *Alg. Hbl.* zegt, dit besprekende, te zullen afwachten, welke krachten Solo's bestuurder aan zijne inrichting zal verbinden, om daarnaar het succes af te meten. Mocht het, en wij betwijfelen niet dat zulks het geval is, in de bedoeling van den Soesoehoenan liggen, om, naast bevestiging der godsdienstige gevoelens van zijn volk, ook de verdere geestelijke ontwikkeling van den Javaan te bevorderen, dan zal het een zeer verdienstelijk werk wezen waaraan hij zijne krachten wijdt, in navolging van hetgeen wij overal elders in de mahomedaansche wereld kunnen waarnemen. Werd niet onlangs door een rijk koopman van Muthupet in Madras een gift geschonken in onroerend goed, ter waarde van 800000 gld., voor de stichting van een mahomedaansch college te dier plaatse? Gaat er niet door de heele mahomedaansche wereld, in Egypte, in Tunis, in Algiers eene beweging, een streven naar meerdere ontwikkeling?

Het *Alg. Hbl.* blijft er bij, en wij vinden dat 't blad schoon gelijk heeft; dat de misslag bij Patiero, in den aanvang der Boni-expeditie had kunnen zijn voorkomen, wanneer men den tijd vóór die expeditie beter benut had, om gegevens betreffende dat land te erlangen. Den generalen staf in Indië kan, zooals 't blad reeds tevoren uiteenzette, in deze geen schuld treffen, daar die dienst het in de laatste jaren te zeer volhandig had met het B. V. spook en nog te veel voor allerlei bureau-werkzaamheden werd gebezigd.

Hetzelfde blad haalt de *Java-Bode* aan als medestander in het pleit tegen pessimistische beschouwingen naar aanleiding van de jongste overvallingen in Atjeh.

De correspondent van de *Nieuwe Rott. Crt.* te Konstantinopel, die steeds aandachtig de uitingen van het panislamisme aldaar, met betrekking op onze bezittingen in Azië volgt, schreef onlangs aan dat blad o. a. het volgende:

„De loop der gebeurtenissen in Zuid-Celebes wordt in de panislamietische kringen alhier, met name onder de zoogenaamde Hadramautli's, nog altijd met bijzondere belangstelling gevolgd. Onder die Arabieren is hier de meening verbreid, dat de staatjes nu door de Nederl. koloniale regeering gewapenderhand tot rede gebracht, onder strenggeloovige Arabische vorsten staan, welke dwaling waarschijnlijk hier van daan komt, dat Arabieren die zich daar gevestigd hebben, èn de vorsten èn de rijksgrooten dus de regeering, vrijwel beheerschten. Voornamelijk om deze reden is men in die kringen niet best te spreken over het optreden der Nederlanders op Celebes, en wil men daarin een soort aanslag tegen den Islam zien van de voor dweepziek en onverdraagzaam gehouden Christelijke regeering in Nederland, — waarmede het afgetreden Kabinet-Kuyper wordt bedoeld, dat deswege in het panislamietische kamp niet weinig gewantrouwd werd."

In een ingezonden stuk aan de *Nieuwe Rott. Crt.* komt de heer Le Cocq d'Armandville op tegen het voorstel van den militairen medewerker aan genoemd blad, om, als maatregel van bezuiniging, de indische officieren aan de hoogere krijgsschool gedetacheerd, niet meer aan de maneeuvres te doen deelnemen, waaruit voor hen toch weinig leering zou te putten vallen, met 't oog o. a. op geheel verschillende terreins-omstandigheden, hier en in Indië. Schrijver acht integendeel zijne detacheering bij de nederlandsche manoeuvres een der meest leerrijke episodes van zijn studietijd, en wijst er op, dat op het terrein troepenaanvoering geleerd wordt, maar troepenleiders slechts gevormd worden door de aanschouwelijke voorstelling eener actie in grooter verband.

De indische begrooting gaf reeds aan het *Alg. Hbl.* aanleiding te kennen te geven, dat ze nog al meeviel. En de *Nieuwe Cour.* is blijkzaar ook deze meening toegedaan, waar ze in haar nummers van 30 Sept. ll. en 2 dezer dit onderwerp besprak.

Het blad erkent, dat van de bijzondere maatregelen, onder minister Idenburg genomen, om Indië te verheffen, voor het beoogde doel weinig meer dan *niets* te verwachten is, en iedereen zal wel uit de begrootingscijfers moeten lezen, dat geen enkele, eenigszins buitengewone of ingrijpende maatregel van economischen aard op het programma der regeering staat. Maar hieruit de slotsom te trekken: dat niets voor Indië gedaan wordt, is, dunkt 't blad, volkomen onjuist.

Het *iets,* 't welk voor Indië wordt tot stand gebracht zou het blad kunnen noemen: de normaliseering van de indische financiën. Het ongeduld van degenen, die iets anders wilden gedaan zien, alvorens dit ééne *iets* was tot stand gebracht, acht het blad ongemotiveerd. Er kan en er mag niets van buitengewonen aard geschieden, aleer datgene, wat het onwrikbaar fundament van een staat behoort te zijn, een deugdelijk financie-wezen, met een vast en bestendig evenwicht, tusschen ontvangsten en uitgaven, was verkregen.

Het blad ziet in, dat dit nog niet verkregen werd, dus . . . ?

Even 'n anecdote:

Een voogd stuurt de geldzaken van zijn pupil heelemaal in de war. De jongen wordt op dieet gesteld, want er moet bezuinigd worden op de huishouding. Daar komt 'n vriend. „Zeg 's, dat gaat toch zoo niet, jij bent toch aansprakelijk voor den warboel?" „Amice, ik ben druk bezig het vast en bestendig evenwicht tusschen ontvangsten en uitgaven van mijn pupil te zoeken." „Maar als de jongen ziek wordt? Dan is dat toch jou schuld?" „Amice, ik zie wel, je begrijpt er totaliter niets van, er *mag* niets

van buitengewonen aard geschieden, aleer het onwrikbaar fundament is gelegd.» De jongen, die dit aanhoort, zucht en trekt den riem vaster om zijn buik.

En nu verder:

Aan hetzelfde blad wordt, naar aanleiding van het Gedangan-rapport, geschreven, dat het voorkomt, dat de opgesomde grieven niet zoo overdreven of ongerijmd waren als men uit het rapport zou moeten opmaken, en deze meening toegelicht.

Voorts merkte men aan de *Nieuwe* naar aanleiding van de berichten betreffende werkstaking en ontevredenheid in het Djokjasche op, dat men niet te veel gewicht moet hechten aan diergelijke bewegingen. Gewoonlijk zijn die niet gevaarlijk, als de ambtenaar tot wien het volk zich wendt, blijkt geeft, hun klachten te willen hooren en hun grieven zooveel mogelijk uit den weg te ruimen. (*Sic!*) Schrijver gelooft niet, dat zulke bewegingen, die zich steeds voordeden, nu meer voorkomen dan vroeger, maar nu men overal nieuwsbladen en correspondenten heeft, wordt daar melding van gemaakt en door menschen, die de inlandsche huishouding niet kennen, wordt daaraan een grooter beteekenis gegeven, dan zij wel verdienen. Op gezag van zeer goed ingelichte zijde kan worden meêgedeeld, dat volgens telegrafisch bericht, de rust op het land *Kenajan* weder hersteld was. (Zie O. I. Berichten.)

De *Nieuwe Cour.* nam de rectificatie van de *Nederlander* over, in welk laatste blad er op werd gewezen, dat het initiatief voor den eersten stap op den weg der financieele autonomie van Indië, het ontwerpen der *geheele* begrooting aldaar, niet is uitgegaan van den heer *de Meester*, maar van den afgetreden minister Idenburg, zooals ook door eerstgenoemde in zijne lezing van den 11en April ll. in het Indisch Genootschap werd aangegeven.

In de *Groene* wijdt de heer S. Kalff in de damesrubriek een artikel aan het gebrek aan belangstelling in de batikkunst, dat men nog bij zoovelen in den lande aantreft, niettegenstaande de hooge verdienste dier kunst en het krachtig streven om die belangstelling te wekken. Dit woord zal zeker niet nalaten het zijne bij te dragen tot de zoo gewenschte verbetering in een toestand, die ons land niet tot eer strekt.

Oost-Indische Berichten.

De Indische Troonrede. Het *Bat. Nieuwsblad* meldt omtrent de op Koninginnedag in het gouvernementshotel gehouden audientie: Nadat mr. *S. J. Lagerwey*, vice-president van den raad van Indië, in een toespraak tot den gouverneur-generaal het gebruikelijk overzicht had gegeven van de gebeurtenissen van het afgeloopen jaar, nam Zijne Excellentie het woord om de volgende rede te houden:

»Mijnheer de wd. vice-president van den Raad van Nederlandsch-Indië, H.H. ambtenaren, officieren en overige ingezetenen hier tegenwoordig!

Noemt u het, mijnheer de wd. vice-president van den Raad van Indië, een eervolle taak, om de tolk te mogen zijn van de wenschen, die aller harten vervullen op dezen nationalen gedenkdag bij uitnemendheid, mij is het een hooge onderscheiding, die door u in zulke treffende en diepgevoelde bewoordingen uitgesproken wenschen te mogen in ontvangst nemen, als de oprecht gemeende uiting der harten van Harer Majesteits onderdanen in deze koloniën.

Met u allen stem ik ten volle in met de schoone bede: God schenke Hare Majesteit zegen en voorspoed op Haren verderen levensweg, een jarenlange vreedzame regeering, geluk aan de zijde van Haren Koninklijken Gemaal, tot in lengte van dagen het behoud van Hare voortreffelijke Koninklijke Moeder!

In aansluiting aan deze bede, mogen wij dankbaar zijn in het afgeloopen jaar gespaard te zijn gebleven voor internationale moeilijkheden, welke door de ligging van ons eilandenrijk het gevolg hadden kunnen zijn van den, in Oost-Azië gevoerden, geweldigen krijg en past hierbij een woord van hulde aan H. M. voor de zoo tijdig genomen en bevolen maatregelen, om eventueel onze neutraliteit krachtig te kunnen handhaven. Ook danken wij Haar voor de totstandkoming van de nieuwe onderzeesche kabelverbindingen met Europa, welke voor ons om politieke redenen van onschatbare waarde zijn.

Wat den binnenlandschen politieken toestand aangaat, eischen uit den aard der zaak Atjeh en Djambi voortdurende waakzaamheid. Deze is noodig in alle kortelings aan het direct gezag onderworpen landstreken, maar in weerwil hiervan is in beide gewesten de toestand in het afgeloopen jaar geregeld in die mate vooruitgegaan dat — desgewenscht — vermindering van de aanwezige troepenmacht zonder eenig bezwaar mogelijk is; partieele kleine gevechten met benden in het diepe binnenland en in het hooge en woeste oer-gebergte, zelfs als door onvoorzichtigheid als anderszins onzerzijds zoo'n bende eens eenig voordeel behaalt, hebben hierop geen invloed.

Ditzelfde geldt voor de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, waar in zeer korten tijd in het Boven Doesoen- en Dajak-gebied door het stoutmoedig en bijzonder beleidvol optreden van den energieken luitenant Christoffel een te voren nooit gekende toestand van rust en orde is tot stand gekomen. Aan dezen officier zij hiervoor openlijk hulde gebracht. Aan het voortbestaan van een, thans nog in de bosschen der boven Tewehstreek in het Midden Doessoengebied rondzwervende, kleine bende en aan de nog voorkomende ongeregeldheden in het landschap Pasir, zal zonder twijfel, ook zonder Christoffel en zijn marechaussees, door den energieken wd. resident spoedig een einde zijn gemaakt.

Tot ons leedwezen zijn wij genoodzaakt geweest de wapenen tegen Boni en Loewoe op te vatten en tegen 's Regeerings wensch zijn ook in andere landschappen van Zuid-Celebes eenige moeielijkheden ontstaan. Het tot dusverre behaalde succes onzer wapenen, gepaard aan gematigdheid in ons optreden, doet de beste verwachtingen koesteren omtrent een spoedig einde van den krijg, waarna gestreefd zal worden door doortastende, tevens beleidvolle bestuursmaatregelen voorgoed onder ons gezag een ordelijken en den vrede verzekerenden staat van zaken te vestigen, in het welbegrepen belang van land en volk.

Door eerst doortastend en daarna gematigd optreden in de, kortelings van Celebes bij Menado gevoegde staatjes van Midden-Celebes, is daar die weg reeds met vrucht ingeslagen.

Laten wij hopen, dat de Inlandsche bestuurders van het landschap Badoeng op Bali, met het voorbeeld van Celebes voor oogen, zullen inzien, dat het belang van hun land en volk meebrengt, om ons niet tot het voeren van krijg te noodzaken.

En dezelfde hoop spreek ik uit, ten opzichte van enkele andere streken in onzen Archipel, zooals Ceram in de Molukken, Timor en Flores in de residentie Timor, de Kwantan-districten op Sumatra, waar de wanordelijke en onrustige toestand ons anders het, met den sterken arm, krachtig ingrijpen tot plicht zou stellen.

Moeten wij tegen onzen wensch ten slotte dezen plicht vervullen, dan zij het als uiterste hulpmiddel tot bereiking van het doel: het brengen van vrede en rust als hechten grondslag voor mogelijke ontwikkeling van economischen bloei en welvaart.

Aan het gesprokene, betreffende den algemeenen economischen toestand en dien van de inlandsche bevolking op Java en Madoera, zij toegevoegd, dat, wil de Regeering in staat zijn zich, met kracht en goede kans op gunstiger uitslag, te blijven wijden aan de algemeene economische ontwikkeling dezer koloniën en in 't bijzonder aan de economische ontwikkeling van genoemde bevolking op geestelijk en stoffelijk gebied, zij daarvoor in de eerste plaats moet kunnen beschikken over de noodige geldmiddelen.

In verband met het sedert jaren verbroken evenwicht tusschen de staatsinkomsten en uitgaven, is derhalve de eerste dure plicht, van de Indische Regeering zelfbeperking in de gewone steeds terugkeerende uitgaven en daarnaast uitzetting van de vaste inkomsten, het eerste zonder achterwegelating van hetgeen bij de gestadige uitbreiding van onze bestuursbemoeienis bepaald noodzakelijk is, het laatste zonder verzwaring, zoo mogelijk zelfs met verlichting van den druk op de landbouwende bevolking van Java en Madoera.

En de Regeering moet onverzettelijk met vaste hand hiernaar streven, ongeacht den tegenstand of de ontstemming van de velen, die hun persoonlijk belang of hun persoonlijk voordeel daardoor in meerdere of mindere mate bedreigd achten.

Wordt onderwijl in Nederland voortgeschreden op den door Minister Idenburg betreden weg van het verschaffen van de vereischte autonomie aan Nederlandsche-Indië, o. m. in dien zin, dat een dusdanige financieele zelfstandigheid dezer kolonie tot stand komt, dat zij zelf door sluiting van eigen leeningen de middelen ter beschikking krijgt, noodig voor den aanleg van productieve werken, voor opwekking, door materieele hulpverschaffing tot nieuw leven en energie der bevolking en dergelijke, dan zal het niet langer noodig zijn om buitengewone uitgaven te dekken door gewone middelen en tevens mogelijk wezen om, met een vast doel voor oogen, energiek voort te schrijden op den reeds door de vorige Regeering ingeslagen weg, die Indië kan opheffen tot het gewenschte peil van ontwikkeling en welvaart.

En juist bijzonder moeilijk is het bereiken van dit desideratum, omdat deze kolonie door het geregeld wegvloeien van de kapitalen naar buiten, financieel in bijzonder ongunstige omstandigheden verkeert.

Uw aller medewerking en onverdeelde toewijding is tot bereiking van het omschreven doel noodzakelijk.

Ten slotte zij, naar aanleiding van het, op wetgevend gebied door den heer vice-president, medegedeelde omtrent het streven, om in de toekomst het door de verschillende rassen in dezen Archipel bestaand verschil in recht om te zetten in één algemeen recht voor allen, opgemerkt, dat het nieuw ontwerp strafvordering in aansluiting aan het thans nog niet ingevoerde nieuwe strafwetboek voor Europeanen van 1898, enkele maanden geleden aan de Regeering in Nederland is ingediend.

Laten wij hopen, dat in afwachting van het geschetste desideratum voor de toekomst, de invoering dezer strafwetten niet achterwege zal worden gelaten.

Met den vice-president eindelijk spreek ik het vaste vertrouwen uit, dat de voor Indië, nieuw tot stand gekomen instelling der locale zelfbesturen algemeen zal leiden tot verhoogde belangstelling in het publiek leven, zoodat hier, evenals in het vaderland, de plaatselijke en gewestelijke autonomie vasten wortel zal schieten en wel in die mate, dat binnen niet langen tijd de burgerij haar vertegenwoordigers geheel zelf zal kunnen kiezen.

Een woord van lof en waardeering aan de tegenwoordige, door de Regeering tot hun taak geroepen, leden van de reeds ingestelde Gemeenteraden voor den ernst en de toewijding, waarmede zij hun taak hebben aanvaard, zij mij hier veroorloofd.

U allen eindelijk oprecht dankende voor de goede wenschen door uwen woordvoerder aan het slot zijner rede, aan mijn adres uitgesproken en mij daarbij — ongetwijfeld met uw aller instemming — een woord van hulde veroorlovende, aan het adres van den pas afgetreden Min. van Koloniën voor de wijze, waarop hij toonde met hart en ziel de belangen van Indië te zijn toegedaan en daaraan al de hem geschonken gaven van hoofd en hart onafgebroken wijdde, eindig ik met de verzekering, dat ik mij haasten zal om uitvoering te geven aan uw verzoek, om uw zoo diepgevoelde heilwenschen langs telegrafischen weg over te brengen aan H. M. onze geëerbiedigde en veelgeliefde Koningin.»

De *Deli Crt.* vestigt naar aanleiding dezer rede, de aandacht op het vele, dat in de eerste jaren voor het leger nog te doen is; als Badoeng op Bali, Ceram, Timor, Flores en de Kwantandistricten. (Van het afsnijden van den zouttoevoer in laatstgenoemde streek, schijnt men dus niet veel effect te verwachten) en vindt dat ten opzichte der reorganisatie der rechtspleging, de landvoogd zich voorzichtig uitdrukt, door de *hoop* uit te spreken, dat het nieuwe strafwetboek zal worden ingevoerd.

In de alinea omtrent de »decentralisatie« is de slotzin van belang: »dat, binnen niet langen tijd, de burgerij hare vertegenwoordigers *geheel* zelve zal kunnen kiezen.»

Slaat dat »*geheel*» op een verwijdering der beruchtste »*helft-plus-één*»-bepaling dan mag inderdaad eene verhoogde belangstelling in het publieke leven van de invoering van lokaal en gewestelijk zelfbestuur worden verwacht. *Niet eerder*, voorspelt dat blad.

In *De Locomotief* lezen wij een uitvoerig schrijven uit *Pasoerocan*, van iemand die er goed bekend schijnt te zijn, omtrent het door hem betreurde feit, dat er te dier plaatse geen **handelsstand onder de Inlanders** bestaat, niettegenstaande er z.i. toch alle factoren voor aanwezig zijn. Hij onderscheidt vijf verschillende categorieën van inlandsche handelaren, doch komt tot de slotsom, dat bij dien handel geen kapitaalvorming, maar alleen kapitaalverplaatsing plaats heeft en dan nog wel tot zeer kleine bedragen.

Die kapitaalverplaatsing geschiedt door de kleine handelaren, die natuurlijk niet zooveel kunnen verdienen, dat er aan sparen kan gedacht worden.

Uitbreiding van den inlandschen handel wordt daar, evenals elders, ongetwijfeld voor een groot deel belemmerd door het gebrekkige credietwezen, w.o. dan te verstaan de te hooge rente, die bij 't aangaan van leeningen, door inlandsche, chineesche en arabische geldleeners bedongen wordt.

Alleen aan een ruime verstrekking van kapitaal aan daarvoor in aanmerking komende Inlanders kan 't in de toekomst te danken zijn, dat de inlandsche handel meer uitbreiding krijgt.

Aan de credietbanken de taak, om met omzichtigheid dit doel te helpen bereiken! zoo eindigt schrijver zijn zeer lezenswaardig betoog.

De Djokjasche correspondent van de *Sem. Court.* schreef, dat de resident Couperus allesbehalve ingenomen is met hetgeen voorafgegaan is aan de executie van de niet tot onnoodige marteling, wel tot de doodstraf veroordeelde twee moordenaars nabij de suikerfabriek *Gesiekan*.

Dat was dan ook te verwachten. Dit muisje zal nog wel een staartje hebben.

Omtrent de ontevredenheid op de onderneming **Kenajan** schrijft *Midden-Java*, dat de bevolking verschillende grieven heeft, waarvan de voornaamste, dat te veel werk van hen wordt geëischt. Een onderzoek door den Rijksbestierder (die zeer oud en blind is) te houden, waarbij beide partijen gehoord worden, zal weldra volgen.

Omtrent de **Pasar Gambir**, te Batavia gehouden, vinden wij in de *Java Bode* van 28 Augustus j.l. o.a.:

»Nadat de feestelijke toonen van strijkorkest en gamelang waren verstomd, nam de resident het woord, om in een welsprekende rede zijn innige vreugde te vertolken, over het welslagen van deze tweede jaarmarkt. Want men was aanmerkelijk vooruitgegaan, zeide spreker. Was het ten vorige jare noodzakelijk inlandsche handelaren en kunstnijveren van heinde en verre herwaarts te lokken, om hun producten hier op den Pasar Gambir uit te stallen, dit jaar was dit niet noodig geweest. Uit eigen beweging waren zij gekomen met de voortbrengselen van allerlei eilanden van onzen archipel. Ongetwijfeld zou de jaarmarkt dan ook dit jaar nog grooter bezoek trekken, dan de vorige, en hierdoor zou het een uitgemaakte zaak zijn geworden, dat de jaarmarkt op het Koningsplein levensvatbaarheid heeft en ieder jaar zal terugkeeren, steeds uitgebreider, steeds meer voldoende aan het doel, waarmede men deze zaak op touw zette: den inlander gelegenheid te geven om de producten van zijn nijverheid aan den man te brengen.

Toen sprak de hoofddjaksa, die in sierlijk maleisch de woorden, door den resident geuit, in de volkstaal wedergaf. Na hem voerde nog de directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid het woord, die warme hulde bracht aan de heeren Zimmermann en Zeilinga, leden van het bestuur van »Oost en West«, die zich bijzonder hebben ingespannen om de jaarmarkt te doen slagen.»

Jammer dat wij verder, onder de opsomming van wat er alzoo te zien is, ook lezen:

»Een hond met een menschenhoofd, allerlei gedrochtelijke vertooningen, waarin de inlander steeds groot belang stelt. Een kikker met 14 pooten spant de kroon.»

Zou 't niet op den weg der autoriteiten liggen, om dien wansmaak (waarmede heusch niet alleen Inlanders behebt zijn) te genezen?

De indische couranten, welke wij per laatste mail ontvingen, meldden nog het bezoek van den Gouverneur-Generaal aan de Pasar Gambir. Z. Exc. toonde belangstelling in de vele proeven van bekwaamheid, door de inlanders daar te koop aangeboden, informeerde naar de resultaten en gaf den raad: een volgenden keer ook menschen van Atjeh aan te moedigen, met de proeven hunner nijverheid de pasar te bezoeken.

Op een geheime vergadering te Soerabaja gehouden over de **haven-quaestie**, hebben de Kamer van Koophandel en andere particuliere aanwezigen zich beslist verklaard tegen de door de regeering gevraagde jaarlijksche rentegarantie van f 134.000, meldt men uit Soerabaja aan 't *Bat. Nbl.* Er volgde geen beslissing.

De *Deli-Ct* van 4 Sept. jl. behelst de **resultaten der zending van kapitein H. Colijn** en de rapporten, welke naar aanleiding daarvan den gouverneur-generaal zullen worden aangeboden.

Wat de **bestuursinrichting** aangaat, wordt n.l. een nieuwe afdeeling gecreëerd en wel **Simeloengan en Karolanden**, onder den assistent-resident **Westenberg**, met standplaats Sariboe Dolok. De Karolanden worden dan zelf tevens bestuurd door dezen ass.-resident, terwijl Simeloengoen onder een controleur wordt geplaatst, met standplaats Si Antar. De onderafd. Laboean—Deli wordt opgeheven en bij de onderafd. Medan gevoegd. Te Laboean wordt volstaan met de aanstelling van een schout voor de politie, terwijl het hospitaal aldaar voor opheffing zal worden voorgedragen. De onkosten voor deze nieuwe sommatie zullen nog geen f 1000 per jaar meer bedragen dan thans.

Aan **belastingen** zijn voorgesteld in de nieuwe afdeeling:

a. bedrijfsbelasting voor alle *niet-Bataks* en voor alle *handeldrijvende Bataks* in de afdeeling; *b.* hoofdgeld voor alle *Bataks* niet vallend onder *a.* Deze belastingen worden geschat op f 100.000.

Daar een aanslag naar ieders individueele welvaart niet mogelijk is en het voorstel van den resident, om voor de geheele uitgestrektheid een uniform hoofdgeld te heffen van f 3 per gezinshoofd, te weinig rekening houdt met het verschil in draagkracht, wordt thans voorgesteld, om 3 klassen van kampongs te nemen en dan binnen elke klasse uniform hoofdgeld te heffen, naar gelang der klasse van f 2, f 3 of f 4.

Verder wordt een **weg** voorgesteld naar de Hoogvlakte, via Bandar Bahroe, die 1½ ton zal kosten, zich aansluitend bij de thans bestaande wegen naar Bandar Bahroe. Het tracé via St. Cyr blijft voorloopig buiten beschouwing. Waarschijnlijk zal de verbinding met Bandar Bahroe langs deze route door particulieren tot stand gebracht en later met gouvernementsmiddelen behard worden. Voorts is voorgesteld het leggen van een weg van Tebing Tinggi (dus per spoor te bereiken) langs Si Antar naar den oever van het Toba-meer, om door te trekken langs dien oever naar Baligé en aldus verbinding met de Westkust te krijgen. Deze weg wordt gelegd in heerendienst en door de landschapskas bekostigd.

Wat de **politie** betreft, onder de reeds door de Kamers gevoteerde f 90.000, was niet begrepen de Batakpolitie, waarvoor aanvankelijk veel meer gevraagd was dan nu, mede in verband met het gevestigd blijven van een garnizoen op de Hoogvlakte, voorgesteld wordt, en ook niet was er in begrepen de intusschen noodig geworden politie voor de Kampar Kiri-staatjes. Deze beide posten er bij genomen, zouden alle voorstellen een verhooging der uitgaven van pl. m. f 124.000 's jaars vereischt hebben.

Het thans ingediende voorstel geeft een bezuiniging van f 52.000.

De politie voor de ondernemingen, blijft onveranderd, als door den resident voorgesteld. De totale meerdere kosten voor politie, boven het thans daarvoor bestede, bedragen toch nog f 68.000 's jaars. Van speciale heffingen tot dekking dezer uitgaven schijnt voorloopig te zijn afgezien, het blad vernam althans niets dienaangaande.

Het gerucht wil, dat de heer Colijn voornemens zou zijn de regeering te adviseeren de verhouding tusschen het gouvernement en de zelfbesturen zoodanig te wijzigen, dat deze een groot deel hunner bevoegdheden aan de regeering zouden overdragen.

Van daar wellicht dat er geen voorstellen zijn gedaan tot dekking dier uitgave.

Wanneer zulks geschiedt, zegt het blad, ligt de weg open, om een zuivere financieele politiek te volgen.

Thans is bijv. een contractkoelie met f 60 's jaars belastingplichtig, terwijl een rijke Klingsche handelaar op de Kesawan met een 100-voudig inkomen misschien vrij loopt, omdat hij sultans onderdaan is.

Duizenden Maleiers van de Westkust (gouvernementsonderdanen) wijken daarheen uit, om belasting en heerendienst te ontloopen. Daar zijn zij sultans-onderdaan. In het sultanaat Deli bijv. is de verhouding van eigenlijke, d.i. oorspronkelijke sultansonderdanen tot de geïmmigreerde, als 3 tot 5. In Deli alleen bedraagt het aantal dezer, veelal welgestelde, vreemdelingen bijna 86000. Overal elders in Indië zouden zij belasting betalen, dáár niet.

Indien werkelijk zoodanig advies aan de regeering mocht worden uitgebracht door den rapporteur en de regeering deze voorstellen zou goedkeuren, dan komen van zelf ook andere rechtsvragen op het tapijt, als die rakende de landbouw-concessies, het uitgeven van bewijzen van zakelijke rechten op bebouwde perceelen enz.

Met 't oog op de **zoutpacht**, acht de heer Colijn, ofschoon van oordeel, dat het pachtsysteem als de meest waarschijnlijke oorzaak voor den bloei van het visschersbedrijf te Bagan Api-Api moet worden beschouwd, en van meening, dat ook in Panei het kapitaal van een financieel sterken pachter wellicht op den duur onmisbaar zal blijken, voorloopig beter een laag invoerrecht van f 1 per K.G. op het voor de vischindustrie benoodigde zout.

Meteen kan men dan zien, of de visscherij op groote schaal ook slaagt zonder den steun voor het Chineesche groot-kapitaal. Een invoerrecht van f 1 waarborgt ongeveer dezelfde voordeelen, als de zoutpacht in 't aangrenzende gebied.

Het consumptie-zout blijft aan het gewone recht onderworpen, evenals in Bagan.

Voorts bestaan er nog plannen, om in het onmiddellijk deel der residentie wijziging te brengen in de bestuurs-indeeling, n.l. den assistent-resident te Bangkalis te vervangen door een controleur en hem te Siak te plaatsen. Wellicht ook een nieuwe residentie te creëeren, bestaande uit deelen van Sumatra's Oostkust, Riouw en Palembang.

Hieromtrent moet de heer Colijn zich nog op de hoogte stellen, waartoe hij naar Riouw is vertrokken.

De *Locomotief* weet medetedeelen, dat de overste Bleckmann de opvolger wordt van resident Schaap, op Sumatra's Oostkust.

Te Djokjakarta is 2 Sept. jl. overleden **Ratoe Pembajoen,** eene zuster van den sultan, weduwe van den vorigen Rijksbestierder, en daags daarna Raden Ajoe Adipatti Mangkoe Boemi, 2e gemalin van Prins Mangkoe Boemie. De overledenen werden met groote praal bijgezet op de vorstelijke begraafplaats te Imogiri.

Eerstgenoemde was eene groote weldoenster der armen, zoowel Inlandsche als Chineesche. Zij was zeer bemind. Eene beroerte maakte een einde aan haar leven.

In de afgeloopen week werd officiëel aan het departement van Koloniën bericht, dat de patrouille-**Messchemaeckers van de Graaff,** die uit **Bandjermasin** over Long Iram en Boven Mahakkam naar de Westerafdeeling van Borneo is gemarcheerd, **Poetoes Sibau** bereikte en thans door is gegaan naar **Pontianak** en dat de hoofden van **Loeboe Ambatjang**, nabij Kwantan, op Sumatra, den controleur te Sidjoendjoeng, in de Padangsche bovenlanden, kwamen verzoeken, onder ons bestuur te mogen komen. Met een patrouille op weg daarheen, werden vijandelijkheden gepleegd door een bende uit Loeboe Djambi, welke bende werd teruggeslagen en daarna Loeboe Ambatjang verdedigde, dat echter genomen werd. De 9 Kota's zijn tijdelijk bezet.

Ook op **Zuid Celebes** was 't minder rustig. De expeditionnaire macht ageert thans in 't landschap **Soppeng**, zooals wij verleden week reeds konden melden, dat zich alles behalve vriendschappelijk gedroeg, terwijl de Radja van Boni in Masemrempoeloe en in de Toradjalanden wordt achtervolgd.

Van **Atjeh** werd in de jongste *Deli-Ct.* gemeld, dat een patrouille, onder luitenant Smagge, in **Boven-Tripa**, eene ontmoeting had met den vijand, die 9 man verloor, waaronder Teungkoe Beng-Kong. Kapitein Veltman ageerde in 't begin van September in Boven-Wojla; de vijand liet 20 dooden achter, waaronder 6 vrouwen. Onder de dooden werd herkend *Tjoet Sampan*, aanvoerder van den laatsten klewangaanval in *Teunom*.

Een patrouille onder een europeesch onderofficier, had het geluk de bende van den beruchten Pang Asan, op **Atjeh,** te overvallen. Het hoofd der bende en vijftien zijner volgelingen sneuvelden. In Tangi onderwierp zich de invloedrijke Teungkoe di Lam Os. Eene andere patrouille, onder luitenant Britt, ontmoette in 't heuvelterrein ten zuiden van Gonggong eene vijandelijke bende, waarvan acht man werden nedergelegd. Ook werden twee schuilplaatsen van Toekoe Oesoih, nabij Paroe (Pedië) op Atjeh door een patrouille, onder luitenant Braam Morris, overvallen.

Ook het bendelid van Ngebi Manan, Kedemang Banan, werd door den civiel gezaghebber der Batang Hari-districten, in 't **Palembangsche,** gevangen genomen, terwijl ook de voortvluchtige Raden Muat Jatan werd uitgeleverd. In Sigoentoer stuitte dezelfde civiel gezaghebber op eene vijandelijke bende, onder Raden Dewo, die echter naar Boven-Indragiri ontvluchtte, waar ook pangeran Ratoe c. s. moeten zijn. De luitenant van Hulsteijn had in Sendamar aanraking met bende Soengei Koenjit en Talao, waar deze van voedsel en munitie werd voorzien door de hoofden en bevolking.

Ten einde verwarring met de westkust te voorkomen, is den civiel gezaghebber bovenbedoeld opgedragen, om ook de laatstgenoemde landschappen onder zijn gezag te nemen.

Kapitein Romswinckel heeft de moeder van Raden Dewo en de zuster van Pangeran Ratoe opgelicht.

De politieke toestand in **Zuid Oost-Borneo** is gunstig, volgens de laatste berichten van den resident aldaar. Pangeran Pakoe Sokma Degra, werd, in eene vergadering van landsgrooten, tot bestuurder van het landschap Kota Waringin aangewezen. De colonne Pageman vertrok naar Boven Katingan en debarkeerde te Paut.

De *Deli Courant* van 7 September jl. meldt, dat bij nachtelijke aanvallen in de Gajo Loëos op de bivaks Penampakan en Pasèr, zoomede in twee volgende patrouillegevechten, de vijand 41 dooden liet liggen.

Gesneuveld 2 europeesche sergeanten, 5 inlandsche fuseliers en 1 dwangarbeider; zwaar gewond luitenant J. H. W. Sikman, 11 inlandsche fuseliers en twee dwangarbeiders: licht gewond 3 inlandsche fuseliers en onbeduidend gewond luitenant Pellekaan.

Blijkens een bij het Departement van Koloniën ontvangen telegram van den militairen kommandant van Amboina en Ternate zijn bij den opmarsch naar en de inneming van de negorij Honitetoe op **West-Ceram** (waar in den laatsten tijd onrust onder de Alfoeren werd waargenomen) gewond en sedert overleden twee europeesche fuseliers en licht gewond een officier en twee europeesche mindere militairen.

Blijkens gisteren ontvangen draadbericht, heeft de gouverneur-generaal gelast de expeditie in **Midden-Celebes** voort te zetten door Posso, Sigi en Toradja.

RECLAMES.

Abonnement geldig in
BERLITZ
meer dan 170 steden
SCHOOL
ALLEEN
Noordeinde 58ª
Gewaarschuwd wordt tegen arglistige nabootsing.
ALLE MODERNE
TALEN
Onderwijs Vertalingen
Proefles gratis.
Prospectus franco.

Kunstsalon
W. H. Idzerda
31 Laan van Meerdervoort 31
DEN HAAG
Tentoonstelling Fotografieën
dagelijks geopend van 10—4 uur
Portretten
uitsluitend uitgevoerd in onveranderlijken
kool- en gomdruk

De toestanden op Banka.

Met betrekking tot de gouvernements-tinexploitatie wordt het belangstellend publiek in Nederland meer en meer geprikkeld. »*Wat er dan toch wel op dat Banka mag gaande zijn?*» dat is de vraag, die steeds dringender op veler lippen ligt, vooral in de laatste dagen, nu de mislukte zending van den heer Van der Stadt veel opzien heeft verwekt en het gebrek aan mijn-koelies op Banka thans ook zijn slechten invloed doet gelden op de pas ingediende indische begrooting.

De zaak heeft natuurlijk tot velerlei beschouwingen, onderstellingen, gissingen als anderzins aanleiding gegeven. Zoo b.v. aan het »Algemeen Handelsblad« om daaruit een wapen te smeden tegen staats-, en munt te slaan voor particuliere exploitatie. Het schrijft in zijn nummer van 19 Sept. ll. o.m.:

»Het is voor de voorstanders van Staats-, in tegenstelling met particuliere exploitatie een hard gelag, in de

laatste jaren meer en meer te moeten vernemen, dat bij vergelijking van de tin-exploitatie op Banka en Billiton, alles ten voordeele der particuliere ontginning uitvalt. De regeering houdt de over beide uitbrachte verslagen geheim, maar dit belet niet, dat de feiten duidelijk spreken.

»Op Billiton zijn de mijnwerkers tevreden. De Billiton-maatschappij heeft niet de minste moeite hare werkkrachten aan te vullen: de Chineezen melden zich ongevraagd aan, van hunne familiebetrekkingen en kennissen vernemende, dat zij daar goed behandeld worden. Op Banka is het juist andersom: herhaaldelijk werden daar duidelijke bewijzen gegeven van ontevredenheid; de werving van nieuwe werkkrachten gaat steeds moeilijker en geeft geheel onvoldoende uitkomsten.

»Alleen reeds van wege het »prestige« der Indische regeering mocht dat alles niet zijn. Met welk recht kan zij den Deli-planters verwijten hunne Chineesche koelies niet goed genoeg te behandelen, wanneer die planters zouden kunnen antwoorden: »Wij doen in ieder geval veel beter dan gijzelf op Banka doet; Deli heeft bij de Chineezen geen slechten naam — Banka wel!

»Staatsexploitatie behoorde den particulieren tot voorbeeld te dienen, ... maar daarvan kan waarlijk op Banka geen sprake zijn. Integendeel . . . . .

»Wij vernemen het nu reeds van verschillende zijden: bij de mijnontginning op Banka, staat de goede naam der Indische regeering op het spel; nergens worden de werklieden slechter behandeld. Bij particuliere ondernemingen kan de Staat voorschriften geven, toezicht houden. . . . maar men ziet het, hoe het bij zijn eigen ondernemingen gaat . . .

»In de laatste jaren, terwijl er met het oog op de hooge tinprijzen alle aanleiding was om de exploitatie uit te breiden, heeft men haar op Banka moeten inkrimpen, omdat het aantal werklieden belangrijk *daalde*. Het zou dus nog zeer de vraag zijn, of het voor den Staat niet voordeeliger zoude zijn geweest, indien hij, een groot deel van de winsten voor zich bedingende, de exploitatie van Banka aan eene maatschappij als de Billiton-maatschappij had overgelaten".

En 't blad eindigt zijn pleidooi aldus: »Doch het feit, dat op Billiton alles zooveel beter gaat, moge de fanatieke voorstanders van staatsexploitatie, met haren onvermijdelijken administratieven rompslomp en met hare lange reeks van »autoriteiten", toch tot nadenken stemmen!"

Wij halen dit betoog hier terloops aan om te doen uitkomen, hoe noodig het is de koelie-toestanden op Banka zoo spoedig mogelijk in 't reine te brengen, wil men althans voorkomen, dat de zaak der staatsexploitatie in Indië voor goed bedorven wordt. In troebel water is 't goed visschen, en waar een gezaghebbend blad als het hier aangehaalde zich opmaakt om — de markante geschillen in de zusterontginningen op Banka en Billiton benuttende — propaganda te maken voor het particularisme in Indië, daar wordt de zaak van het staatsbedrijf in onze koloniën werkelijk in elk opzicht en op elk gebied ernstig bedreigd, wat zeker ook nog wel door anderen dan alleen door de „fanatieke voorstanders" van die wijze van exploitatie zou worden betreurd.

Ook in 't „Koloniaal Weekblad" van 21 Sept. werd de vraag geopperd: wat er op Banka gaande mag zijn? Zij werd daar gesteld in verband met de mishandeling der Chineezen in de Randmijnen en naar aanleiding meteen van de hierboven bedoelde, mislukte zending van den heer v. d. Stadt naar China in 't belang van de werving van arbeiders voor de gouvernements-tinmijnen op Banka (zie rubriek „Van Vreemde Koloniën"). De overzicht schrijver komt daar tot deze conclusie:

»Doux pays! En toch prefereeren de Chineezen den arbeid in de Randmijnen, boven dien op Banka. De toestand moet dus wel zeer ergerlijk op dit eiland wezen? Of zou er iets anders achter steken en zouden wij, niet voor de eerste maal, den concurrent op de arbeidsmarkt in de kaart gespeeld hebben? Zoo is het."

»Ja, zoo is het, „zeggen ook wij, zonder eigenlijk goed te begrijpen, wat de schrijver hier bedoelt. Wij voor ons, bedoelen, dat het Ned.-Indisch gouvernement door het intact laten van de heerschende, *russische* toestanden op Banka, dat in de-kaart-spelen van dien concurrent op de arbeidsmarkt bewerkstelligt. Aan die russische toestanden hebben wij het toe te schrijven, dat op die arbeidsmarkt het industrieel rijke Banka met zwarten kool staat aangeteekend en het den heer v. d. Stadt niet mocht gelukken »dien slechten roep, die er van Banka uitgaat, te niet te doen«. Aan die toestanden hebben wij het te danken, dat de mijnontginning op dat eiland niet beschikt over het aantal mijnwerkers, dat zij behoeft.

En 't verwondert ons wel eenigszins, dat men in Nederland nog vrij algemeen in 't duister schijnt te verkeeren, wat er op Banka dan toch wel moge haperen. De nevel van geheimzinnigheid, die eenmaal over de Deli-toestanden neerlag en nog niet geheel is opgetrokken, — houdt nu ook Banka omsluierd. En toch kunnen wij, als wij willen, de factische toestanden op dit eiland thans helder en klaar voor oogen zien liggen. Want ooggetuigen hebben gesproken en onverdachte getuigenissen afgelegd, die aan duidelijkheid niets te wenschen over lieten. Heeft men die stemmen in den lande niet vernomen? Dan kan een herinnering er aan noodig zijn.

Ook wij hebben langen tijd met de vraag op de lippen geloopen, aan 't begin van dit opstel gesteld, en gezocht naar waarheid. Eindelijk viel voor ons de sluier bij de lezing van een paar artikelen van een medewerker van »*Het Nieuws van den Dag voor Ned-Indië*«, van wien de redactie van dat blad zelf getuigde, dat hij, »land, volk en toestanden door eigen aanschouwing kent«. De schrijver, die zich »*Manes*« teekent, plaatste zijn stukken in de nummers 20 en 22 December a. p. onder 't hoofd: „De mijnwerkers op Banka«.

Wie die artikelen onbevooroordeeld leest, zal niet langer onkunde kunnen voorwenden omtrent hetgeen op Banka geschiedt. Met verlof van de Redactie-Commissie, willen wij daarom hier nu een eenigszins volledig overzicht van die opstellen laten volgen. Wij houden ons overtuigd, dat de lezer, na kennismaking hiermede, niet langer in onzekerheid zal verkeeren en onze qualificeering der Banka'sche toestanden als »russisch« niet overdreven zal vinden.

Meer nog dan toen, geldt thans de aanleiding tot het schrijven der artikelen, die aldus werden ingezet: »'t Is *misschien* (de cursiveering is van ons) niet overbodig èn, met 't oog op de hernieuwde onregelmatigheden op Banka, zeer zeker van pas om den toestand der Banka'sche mijnwerkers meer van nabij te bekijken. Want voor de Chineezen, die ons jaarlijks aan ettelijke milioenen zuivere winst helpen, mag werkelijk wel eens iets gedaan worden, 't »*mieux vaut tard que jamais*« dient hier te worden toegepast.«

Dat »misschien« mag bij den tegenwoordigen stand van zaken wel wegvallen!

Er is weinig sympathie voor de chineesche mijnwerkers, en al dadelijk moet schr. toege en, dat het uitschot der chineesche maatschappij, waaruit zij in hoofdzaak worden gerecruteerd, 't er niet naar maakt veel belangstelling, laat staan sympathie op te wekken. Doch dit mag nog geen reden zijn om die menschen langer te laten uitzuigen door de mijnondernemers, gewoonlijk rijke en dus invloedbezittende Chineezen, die bovendien in hun ambt van officier hunner natie — de meesten hunner zijn dit — het middel bezitten dien invloed te doen gelden.

't Klinkt goed, de officieele waarheid zegt het, dat de ontginning der tinmijnen op Banka uitsluitend door den Staat geschiedt; maar op den keper beschouwd, is die uitsluitende ontginning meer naam, dan daad.

Zeker, de Staat ontgint, geen ander kan vergunning tot tinwinning op Banka bekomen, maar de Staat ontgint door middel van mijnondernemers, die Chineezen zijn en wier practische stelregel „niets voor niets" op ons tineiland vrijwel is omgezet in: »heel weinig voor heel veel" d.w.z. dat zij nemen wat zij krijgen kunnen, dat zij op allerlei manieren, ook op minder nette, ja zelfs op lage wijzen, den mijn-werker beknibbelen op zijn loon, dat de winkelnering, door den ondernemer gedreven, een voortdurende knevelarij van den mijnwerker is, en dat daaraan, hoe gauwer hoe beter, een einde moet worden gemaakt. Want de geschiedenis der Banka'sche onlusten had en heeft steeds dezelfde oorzaak: »knevelarij van den ondernemer:"

Mannen — zegt schr. — die Banka en de toestanden daar kenden, mannen, voor wie ieder eerbied moet hebben, die 't hart op de rechte plaats droegen en die voelden voor den mijnwerker, hebben reeds pogingen aangewend om 't kwaad dier winkelneringen te keeren. „Helaas, zelfs de doorwrochte voorstellen van een Taylor Weber (den vorigen Resident), gerugsteund door die van een Schuurman (den vorigen Hoofdingenieur) mochten niet baten". De onhoudbare toestand bleef gehandhaafd.

»Frappez, frappez toujours" is 't dan ook, dat hem, naar de pen deed grijpen, om te beproeven, door middel der openbaarmaking, de regeering alsnog te bewegen de voorstellen van Weber en Schuurman, »Banka'sch edelst tweemanschap", in ernstige overweging te nemen, „waarvan het gevolg moet en zal zijn, dat den mijnwerker, overeenkomstig het voorstel Weber-Schuurman: om de tien dagen een zeker gedeelte van zijn loon, door daartoe speciaal aan te stellen ambtenaren, zal worden uitbetaald, teneinde hem in verband met zijn vrije dagen in staat te stellen zich naar de pangkals te begeven en daar 't geen hij noodig heeft tegen Banka-prijzen, dus nog zeer duur, in te koopen, waardoor de winkelnering der mijnondernemers, die ongeloofelijk hooge prijzen voor hunne waren bedingen, en *doen inhouden* op 't loon van den mijnwerker, als van zelf komt te vervallen«.

Dan wordt het vonnis geveld over de exploitatie van 't staatsmonopolie door mijnondernemers, waartegen vele en gewichtige bezwaren bestaan: »Die eigenaardige, zeer primitieve wijze van Staatsexploitatie behoort niet meer tot onzen tijd, en aanstelling van administrateurs, voor wie het zoogenaamd grootambtenaars-examen een vereischte heet en het toch in werkelijkheid niet is — bewijze de benoeming van den heer Polak — heeft daarin geen verbetering gebracht, evenmin als 't technisch toezicht eenig voordeel voor den mijnwerker heeft opgeleverd.«

Daarna volgt een uiteenzetting, het bestuur betreffende, vooral van den laatsten tijd, die wij woordelijk overnemen:

»De inrichting van 't binnenlandsch bestuur, pasklaar gemaakt voor dat staatsmonopolie en het beheer der tinmijnen in ieder district (pangkal), onder het oppertoezicht van den Resident, aan administrateurs opgedragen; eerst in 1884 werd de leiding der eigenlijke ontginning aan de mijningenieurs overgelaten. Doch in 1889 werden die deskundigen onder de bevelen van den Resident geplaatst en van twee jaren later (1891) dateert de kol. ordonnantie, waarbij de mijnontginning opnieuw en naar 't heet volledig geregeld werd.

Men heeft drie klassen van ontginningen: die der eerste klasse werken hoofdzakelijk naar aanwijzing van den Resident, die der tweede klasse houden zich onledig met het nawasschen en het uitsmelten van door de eigenlijke ontginningen verwaarloosden grond en afgestane slakken, terwijl alle overige ontginningen tot de derde klasse behooren; naar deze regels deelt of moet althans de resident elke ontginning indeelen, terwijl het ook aan hem is overgelaten om al dan niet vergunning tot nieuwe ontginningen te verleenen.

't Valt als vanzelf op, dat de Resident van Banka òf een deskundige, òf een man van zeldzamen tact wezen moet om zich als hoofdadministrateur van het mijnwezen behoorlijk van zijne veelomvattende taak te kwijten. En het is dan ook maar weinig Residenten gegeven geweest voldoening te smaken van hun beheer over ons tineiland, waartoe, 't ligt voor de hand, de verstandhouding met den hoofdingenieur een der voornaamste factoren was.

Ook de tegenwoordige resident wandelt niet op rozen, waartoe zijn karakter en zijn levensopvatting veel hebben bijgedragen, al moet worden erkend, dat zijn voorganger, Taylor Weber, in gunstiger omstandigheden verkeerde, daar die, behalve den reeds genoemden hoofdingenieur Schuurman, in den secretaris Twijsel een man had, op wien gebouwd kon worden. Daarbij kwam de zeldzame gaaf van Weber om alle ambtenaren, zoo groote als kleine, hun plicht en meer dan hun plicht te laten doen, terwijl, last not least, de door hem voorgezetene landraadszittingen, naar aanleiding van de onlusten in 1888—1889 hem een kijk op de toestanden in de mijnen gaven, die hem met recht den naam van specialiteit op dat gebied verleende.«

Jammer maar, dat alle misstanden en wanverhoudingen in de mijnen, door Weber en Schuurman met zooveel moeite en zeldzamen tact, naar zij hoopten voor immer uitgeroeid, weder herleefden. Zeldzame tact? Ja, er was in 1900 tact, zelfs zeldzamen tact noodig om de mijnwerkers, die allen, schier zonder uitzondering, tot het Sam Tam Foei = 't drie-vingeren — juister: drie stippenverbond — behoorden, in rust te houden en tevens overal die wijzigingen en verbeteringen in te voeren, welke genoemd proces en een nauwkeurig onderzoek der mijntoestanden hun als nuttig en noodig hadden doen kennen. Waarbij nog kwam, dat veel van hun kostbaren tijd werd in beslag genomen om 't rapport van den ambtenaar voor de Chineesche zaken, die, totaal onbekend met den aard der chineesche mijnwerkers, maar eventjes al die mannen in de mijnen wilde consigneeren, door hem 't kazerne-systeem genoemd, te weêrleggen en de regeering te bewegen geen pogingen aan te wenden om met Javaansche en Madoereesche emigranten de ontginningen te exploiteeren.

't Is hun boven verwachting gelukt, zegt schr., en met 1900 brak voor de mijnwerkers een nieuwe, gelukkige aera aan, die echter . . . . maar van korten duur is geweest. De overplaatsingen van Weber en Schuurman, gevoegd bij de schier volmaakte onmogelijkheid om hen door evenknieën te doen vervangen, waren voor den mijnwerker 't begin der hernieuwde ellende.

't Geknoei met de premie voor vlijt, het uitzetten van te groot taakwerk, 't beknibbelen der vrije dagen, 't vorderen van te veel werkuren per dag, 't verstrekken van minder goed voedsel, het niet in voorraad hebben van de voorgeschrevene hoeveelheid levensmiddelen, 't willekeurig doen straffen, 't opdringen van genotmiddelen tegen een exhorbitant hoogen prijs, 't verkoopen van noodzakelijke dingen voor een prijsje, dat slechts een 400 pct. de marktwaarde op de Pangkals te boven gaat; 't geknoei en gemodder met menoempangmijnen (ontginning 3de klasse) is weêr in vollen gang. En daarom is het niet te verwonderen, dat de chineesche mijnwerker, — die nog altijd vertrouwt, dat Lioe Ngie, 't ontwikkeld hoofd der 1898—1899er Onlusten, zal terugkeeren, zooals die Groot Linsang vanaf 't schavot beloofde — opnieuw zich verzet tegen de wanverhoudingen en misstanden, hiervoren opgesomd, en, in zijn onwetendheid den Staat aansprakelijk stelt voor de knevelarij der mijn-ondernemers.

Vervolgens onthaalt de heer Manes ons op een levendige schildering van de werving der mijnwerkers, hun misleiding, overbrenging e. d. g. Hij schrijft aldus:

De levering van 't benoodigd aantal mijnwerkers is in hoofdzaak opgedragen aan een te Muntok rijk en dik geworden Singkeh (Chineesch afkomstig uit China), die er, al evenmin als de in Nederland vroeger zoo gehate zielenverkoopers of ronselaars, een been in vindt om den adspirant-mijnwerker gouden bergen te beloven. Vandaar dan ook 't lang niet zeldzame geval, dat de militairen of pradjoerits noodig zijn om die Chineesche vrijwilige mijnwerkers naar hunne bestemming te brengen; ja het zich reeds heeft voorgedaan, dat eene stoomboot, die eene lading Singkehs aanbracht, zijn passagiers niet kon kwijt raken, wijl de Chineezen eenparig weigerden te debarkeeren, daar zij zich wel verbonden hadden om als tuinman, maar niet om als mijnwerker, op Banka dienst te doen.

Dat overbrengen van chineesche koelies per stoomschip is niet in het voordeel van den leverancier; komen de nieuwe mijnwerkers per wangkang (Chineesch zeilscheepje) aan, dan hebben zij meestal zooveel ellende aan boord doorstaan, dat aan land gaan hun een uitkomst lijkt en de koelie-leverancier zorgt wel, dat de vetpotten als van Egypte, voor de schier uitgehongerden klaar staan, zoodat zij, gestreeld in hunne reukorganen door den geur van rijst, sajorans en vooral van varkensvleesch — dit is eenig lekker op Banka — beloven wat men wil, zich tot alles verbinden, om maar hoe eer hoe liever te kunnen beginnen met . . . . eten, neen met zich in minder dan geen tijd met allerlei spijzen vol te proppen. Zij eten niet, maar verslinden de spijzen; ik woonde dikwijls in Artis, te Amsterdam, eene »voedering der dieren" bij, maar die vraatzucht was nog maar kinderspel bij hetgeen de Chineezen, pas aangekomen, te Muntok te aanschouwen geven. 't Is een walgelijk tooneel en allerminst geschikt om sympathie op te wekken, maar tevens een onaantastbaar bewijs tegen de behandeling, speciaal de voeding aan boord dier wankangs, waar ik niemand durf aanraden een bezoek te brengen, tenzij hij totaal zijn reukorganen verloren heeft en de walgelijkste onreinheid zijn zenuwen niet aandoet.

't Overvoeren per stoomschip was dus een groot voordeel voor den mijnwerker, want al liet ook daar — de transportvracht laat het niet anders toe — de voeding te wenschen over, er werd ten minste voedsel verstrekt. Edoch, de leverancier had schade, daar de koelies niet wilden debarkeeren en 't gevolg is, dat de stoomboot uitzondering en de wankang regel is bij het overbrengen der mijnkoelies; iets waartegen de Regeering, naar vertrouwd wordt, wel protest aan zal teekenen, nu zij het weet.

En zij verneme hierbij tevens, dat het haar niet eerder werd medegedeeld, omdat de koelie-leverancier wel zorgt met de ambtenaren en beambten op 't Residentiekantoor dikke vrienden te zijn en te blijven, en de Resident gewoonlijk slechts ziet en hoort wat zijn personeel goed vindt hem te laten zien en te doen hooren.

Waarom de schrijver niet met open vizier uitkomt, vindt wellicht zijn grond in deze verklaring:

In de *Javabode* en later in het *Bat. Nbl.* hebben veel berichten uit Muntok plaats gevonden, die bijeengelezen een flink geteekend, hoewel onvolledig beeld der mijntoestanden gaven en die, 't dient vermeld, meer dan eens aanleiding gegeven hebben tot 't van uit Batavia bevelen van verbeteringen, waardoor de mijnwerkers gebaat werden. Helaas, de hand werd er niet aan gehouden en spoedig geraakte, in de meeste gevallen, de prentah in 't vergeetboek. En toen men eenmaal den inzender dier corresqondenties kende, werd er zelfs een soort van geheime politie gevormd om de gangen van dien *verschrikkelijken* man na te gaan en wist men zelfs een 1sten klerk, die verdacht werd gegevens aan dien krantenschrijver te verstrekken, tot commies, op een ander eiland natuurlijk, te bombardeeren, teneinde toch in Godsnaam te zorgen, dat er van Banka en het mijnwezen aldaar, van de misstanden daarin, niet meer gerept werd. Men vreest de openbaarheid en dit is een veeg teeken.

Schrijvers tweede opstel heeft als inleiding de bespreking van het telegram in 't *Soer. Handelsblad*, waarvan de slotzin luidde: »De Resident (van Banka) schijnt met lamheid geslagen te zijn« (13 Dec. '04).

Hij wil allerminst dien Resident verdedigen, toch moet hij erkennen, dat de boven aangehaalde ordonnantie van '91 (die van den resident eischt, dat hij deskundige is op 't gebied der mijnontginning), in verband met de vervanging der op de hoogte van zaken zijnde ambtenaren, de hoofdoorzaak moet worden genoemd van die lamheid.

Daarna komen wij op specifiek russisch gebied als de schrijver aldus voortgaat:

»De corruptie op Banka is groot, en niemand, die er geweest is en oogen en ooren heeft opengedaan, zal kunnen ontkennen, dat die onder 't opzicht voerend personeel der mijnontgining 't grootste is. Maar hiertegen vermag de Resident al bitter weinig, dat personeel staat rechtstreeks onder de ingenieurs.

En wanneer die, n'importe uit welke oorzaak ook, de

ADVERTENTIËN.

„Goede wijn behoeft geen krans, „maar toch geeft men aan goeden „wijn wel degelijk een extra-kransje."
(SHAKESPEARE, As you like it.)

Niemand maakte er kennis meê of had een extra-kransje over voor den steeds belegen, bouquetrijken Porto Tinto Velho f 2.— de fl., f 40.— de 24 fl. van C. L. DROSSAERS te 's Gravenhage, Plaats 24.

Depôt: Restaurant „Oost en West", Laan van Meerdervoort 195.

Agenten: VAN ALPHEN JR. te *Bandoeng*, J. B. D. v. KETWICH te *Klaten*,

Een Jongmensch
van goede Familie, 23 jaar oud, de moderne talen machtig, zag zich gaarne GEPLAATST op eene **landelijke onderneming in Ned.-Indië.** Is bereid zijn overtochtskosten te betalen. — Informatiën worden gaarne verstrekt door het kantoor „de Woninggids", Brugstraat 35, Maastricht.

Joh. P. WASSENAAR,
Schoenmagazijn,
Prins Hendrikstraat 132.
bericht de ontvangst eener ruime collectie **Zomerartikelen** bestaande in fijn **Heeren-, Dames-** en ook **Kinder-Schoenwerk,** ieder paar gegarandeert. Prijzen billijk.
Neem proef met mijn ijzersterke SCHOOLLAARZEN
Atelier voor Reparatiën en Maatwerk.

In- en Verkoop
VAN
MEUBELEN.

C. HOYNG,
Den Haag. — Utrecht.
Geïllustreerde Prijscouranten worden gratis op aanvrage toegezonden

Echt Chineesche Thee,
speciaal aanbevolen aan Indische familie's.

Haagsche Kofferfabriek.
PASSAGE 53-57, DEN HAAG. Telefoon 1597.
NOORDBLAAK 93, ROTTERDAM. Telefoon 3424.
HOFLEVERANCIER.
Grootst gesorteerde Magazijnen in Nederland voor
Koffers, Tasschen en Lederwaren.
City en Gladstone Bags, met en zonder Garnituur,
Huntly Bags, Reis-Nécessaires, Choudkaise.
Portemonnaies, Portefeuilles, Sigaren-Etuis, Saviëts, College-Mappen, Sjaals, enz. enz.
St. NICOLAAS-CADEAUX
voor INDIËN.

TEEKENEN.
Dag- en Avondlessen.
Spreekuren: HOOGE WESTEINDE **20**,
des namiddags van **7½—9½** uur.
W. P. Laarman Jr.,
L. BEESTENMARKT **18.**

PRIVAATLESSEN
in WISKUNDE, MEETKUNDE en DUITSCHE TAAL aangeboden door
Joh. Wolf, Nieuwstr 29.

Pension Büchner.
Laan van Meerdervoort 198,
hoek PERPONCHERSTRAAT
Den Haag.
Logies te verkrijgen
per maand, per week en per dag.
Volledige Badinrichting in huis

DRINKT
HUBERTUS' SPRÜDEL
De Kroon der Tafelwateren.
Het Goedkoopst natuurlijk Bronwater.
Heele flesschen of kruiken 16 ct.
Halve » » » 13 »
Alom verkrijgbaar.
Hoofddepot voor Nederland en Koloniën:
H. F. KRUMMEICH Bierkade 5a,
DEN HAAG.
TELEPHOON 997.

Repatrieerenden!
en zij die **Pension houden** vinden steeds eene uitgezochte voorraad in alle soorten NIEUWE en GEBRUIKTE MEUBELEN, LAMPEN, SPIEGELS, KARPETTEN en verder alles wat tot eene inrichting noodig is,
Groot-Hertoginnelaan 103.
Dagelijks (ook des Zondags) geopend van **10—4 uur.**

Ziet Étalage's
van Meubelen, Naaimachines, Schilderijen, Spiegels, Kleeden, Pendules met Coupes en Candelabres, Goud, Zilver, Diamant enz enz enz.
Beslist goedkoop en solied adres.
87, Helmersstraat 87
en 62 overzijde.
Verkoop- en Inkoophuis.

Het Indisch-Nederlandsch Kantoor,
Conradkade 60, 's-Gravenhage, bij de Laan v. Meerdervoort.
X. vertrekt naar Indië. Hij is 25 jaar oud en gehuwd. Vóór zijn vertrek sluit hij met een soliede, 1e klasse Verz.-Mij de overeenkomst, dat hij over 20 jaren *f* 10.000 ontvangt. Komt hij vóór dien tijd te overlijden, dan wordt dit bedrag **aanstonds** uitgekeerd. Daarvoor betaalt hij eene maandelijksche premie van *f* 36.60.
Y. ook 25 jaar oud, komt overeen, dat *f* 10.000 alleen bij zijn overlijden worden uitbetaald, onverschillig wanneer dit plaats vindt. Hiervoor betaalt hij levenslang *f* 19 per maand. Nadere inlichtingen verstrekt
Het Indisch-Nederlandsch Kantoor, Conradkade 60, 's-Gravenhage.

EDUARD PELGER,
MAGAZIJN VAN
HEERENHOEDEN.
Prinsestraat 39,
1ste huis naast de Brandweerkazerne,
's-GRAVENHAGE.

BLOUSES. COST. ROKKEN

A. LANGEMEIJER,
den Haag, Hoogstraat.
Dames- en Kinder-Confecties,
JAPONSTOFFEN.
TAILLE COSTUMES,
gemaakt en naar maat.
ELEGANTE COUPE.
BILLIJKE PRIJZEN.
Eigen Ateliers.
JUPONS. PEIGNOIRS.

En gros. En détail.



Hoofd-Depôt
voor
's-Gravenhage
van af
15 October 1884,
van het
ECHTE
Prof. Dr. G. Jaeger's
Normaal-
Ondergoed,
voor
Heeren, Dames en Kinderen,
in Zomer- en Winter-qualiteit,
uit de Fabriek der Heeren
Wilh. Benger Söhne, Stuttgart,
tot de laagste prijzen.
Lijders aan Jicht en Rheumatiek ten zeerste aanbevolen.
A. VAHLE & Co.
DEN HAAG, Hoogstraat 14,
— Telephoon 2470. —
ROTTERDAM, Hoogstraat 340.
— Telephoon 2937. —
Opzichtzending franco door geheel Nederland.

Specialiteit in KOUSEN en TRICOTGOEDEREN in KATOEN, WOL, MERINO en ZIJDE in elke MAAT voorhanden.

---

den Haag
Pension Koninginnegracht 47
geopend geheele jaar.
H. W. G. ROOSEBOOM.

Nice
Pension Hollandaise
VILLA NINE.
Avenue Auber
geopend NOVEMBER—JUNI.
H. W. G. Rooseboom—H. E. van Blommestein.

---

18 à 20 pCt.
De naaml. vennootschap
Verbruiksvereeniging
INSULINDE,
2e Schuijtstr. no. 1,
verkoopt à contant
KRUIDENIERSWAREN en
COMESTIBLES 18 à 20 pCt.
beneden de gewone winkelprijzen.
Vraagt prijscourant.
De Directeur,
E. C. SENGER.

J. H. STADHOUDER.
Hoofddepôt Brouwerij 't Haantje.
De bieren worden Isobarometrisch getapt. (De meest Hygiënische methode.
Mineraalwaterfabriek 't Haantje.
LIMONADE SIROPEN.
En gros. WIJNHANDEL. En détail
v. Limburgstirumstr. 30.

INTEEKEN BILJET.

De ondergeteekende
wonende te ______ wenscht
als donateur-trice / lid te worden der Vereeniging
„Oost en West" tegen een jaarlijksche
contributie van *f*
______ den ______ 190

Straat of gracht. Handteekening

's-Gravenhaagsche
Crediet-Vereeniging en Depositokas
Den Haag — Buitenhof 46.

Waarborgkapitaal en Reserve
f 400.000.

Directie:
Mr. I. B. VAN BERCKEL. — J. L. DIETZ.

Commissiehandel in **Effecten** en **Coupons**. **Credieten** tegen persoonlijk of zakelijk onderpand. Verhuurt **Safes** in den brandvrijen kelder. Plaatst gelden à **deposito**, in **chèque-rekening**, in de **spaarkas**.
Fourneert tegen zeer voordeeligekoersen **Traites** op de belangrijke plaatsen in **Ned. Indië**.
Verstrekt alle gewenschte inlichtingen.
Kantoortijd 9—3 uur.

H. HOLLENKAMP en Co.
Vijzelstraat, hoek Keizersgracht, Amsterdam.
Telephoonnummer 1118.

SPECIAAL ADRES voor de Levering van
OOST- EN WEST-INDISCHE UITRUSTINGEN.
alsmede Civiele en Militaire Uniformen.

Bekroond met de **Gouden Medaille,** hoogste onderscheiding, voor ***Uitrustingen voor de Tropen,*** de **Zilveren Medaille** en ***2de Prijs*** voor de ***Gala-, Militaire-*** en ***Civiele Uniformen*** op de Tentoonstelling van MODE en REFORM, September 1905, Amsterdam.

Chaussures Françaises et Américaines.
A. KOGELS & ZOON,
PRINSESTRAAT 56. TELEFOON 2825.
Speciale verzending
naar de Tropen.

Lambert Waterreus,
Sumatrastraat 279, b/d Bankastraat, Den Haag.
TELEPHOON 1447.

Koloniale waren - Comestibles.
Importeur van Indische Ingredienten v/d Rijsttafel.
ONTVANGEN: Honing in de Raat in glazen doozen.
Lemon Cheese jam (Kennemerland).
Rademaker's & Kreapelien & Holm's Eikel Cacao.
etc. etc.



De Firma TER MARSCH & Co.
Hofleveranciers te ROTTERDAM
levert, onder nevenstaand Fabrieksmerk, uitsluitend
prima kwaliteit
Vleeschwaren, Soepen, Sausen, Hammen,
ENZ. ENZ.
Vraagt uitgebreide Prijscourant voor Export of Binnenland.

Vraagt de bekende Sauzen en — FABRIEKSMERK T&D GEDEPONEERD — Uw Leverancier Groenten, Soepen, Zuren van de Firma
TIELEMAN & DROS, *Leiden.*

AUG. SAVELKOUL,
Voorheen J. VAXELAIRE & Co.
AMSTERDAM. BATAVIA.
SINGEL 429, 31, 33, 35, hoek HEILIGEWEG,
AMSTERDAM.
Het eenige adres in geheel Nederland.
Met FILIAAL te BATAVIA „Rijswijk".
Speciale Inrichting voor
INDISCHE UITRUSTINGEN.
UNIFORMEN voor HH. Ambtenaren, Officieren van het O.-I. Leger en Marine.

Door veeljarige eigen ondervinding, tijdens mijn verblijf te Batavia, ben ik in staat alle Kleeding volgens de eischen, voor Indië gesteld, te leveren. Te Amsterdam worden dezelfde gegarandeerde kwaliteiten **Linnen, Drill** en **Khaki Costumes**; alsook speciaal voor de Tropen geschikte **Fantaisie-** en **Ceremonie-Costumes** geleverd, als te Batavia. **Daar hier in Nederland uitrustingen geleverd worden, die in Indië gekomen, totaal onbruikbaar blijken te zijn, (alleen uit gebrek aan ervaring op dit gebied), is eene garantie, zoowel te Amsterdam als te Batavia door mij verstrekt, van zeer groot belang.** Door het bestaan van mijn zaak hier te lande, **zijnde dezelfde als die te Batavia,** is het bezwaar van hier in Europa zijn Uitrustingen te koopen opgeheven.
Geïllustreerde Prijscourant franco op aanvraag.

Eerste Nederlandsche
Verzekering-Maatschappij op het Leven en tegen Invaliditeit.

Hoofdkantoor 's-Gravenhage, KNEUTERDIJK 11.
Directeuren:
Jhr. Mr. W. SIX, Mr. H. GOEMAN BORGESIUS en Mr. Dr. W. P. J. BOK.
Adjunct-Directeur: P. DEURINK.
Sluit Levensverzekeringen in alle vormen, Weduwenpensioenen, Studiebeurzen, dadelijk ingaande en uitgestelde Lijfrenten.
Spaar- en Levensverzekeringen zonder geneeskundig onderzoek.
Levensverzekeringen met staking van Premiebetaling bij intredende Invaliditeit.
Invaliditeits-Pensioenen, gecombineerd met ouderdoms-pensioenen.
Bijkantoren te: AMSTERDAM, ROTTERDAM, GRONINGEN, DORDRECHT BRUSSEL, SOERABAJA en PARAMARIBO.

„Arnhem" Levensverzekering-Maatschappij **„ARNHEM".**
Directie: Th. LIEFRINCK, P. A. BOONE.
Generaal-Inspecteur: C. A. VAN DER HUCHT, te 's-Gravenhage.
Inspecteurs: H. N. STAKMAN te *'s-Gravenhage;* G. O. A. VUNDERINK te *Groningen;* H. VEDER te *Arnhem;* J. P. PUNT te *Breda.*
Bijkantoor te **Batavia,** Directeur J. WILDEMAN.

PENSION GUDE,
Kanaal 15, b/d. Riouwstraat
aan 3 tramlijnen.

Dagelijksche Dienst op Amsterdam.
Firma BOELHOUWER en KRUIJSWIJK.
Kantoor:
Dunne Bierkade No. 21.
Telephoon No. 975.
Speciaal voor goederen naar Oost- en West-Indië over Amsterdam.

Dagelijksche STOOM-SLEEP-PAKSCHUITDIENST
DEN HAAG—AMSTERDAM Visa Versa
Ondernemers J. en M. BOELHOUWER en J. J. KRUISWIJK.
Vertrek namiddags 5 uur.
Kantoor: den Haag **Dunne Bierkade 21** *Tel.* 975
Amsterdam **Rokin,** over de Ned. Bank *Tel.* 2308.
Speciaal ingericht voor Verhuizingen.

A. A. KNUIJVER & ZONEN,
Hofleveranciers
van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder.
Gedempte Raamstraat 11-12,
'S-GRAVENHAGE.
Ned. Fabriek van
Banieren, Vaandels, Militaire Borduurwerken.
Inrichting voor 't borduren van
Lambrequins, Stoelzittingen, enz.
Uitgebreide Weverij en Passementfabriek
voor de vervaardiging van **Franjes, Embrasses** en **Agrementen** in solieden qualiteit en iedere verlangde kleur.
CONCURREERENDE PRIJZEN.

PIERRE VOS,
Cuisinier, v. Galenstraat 30.
Diners in alle prijzen.

PIANINO.
TE KOOP
een zoo goed als nieuwe Duitsche kruissnarige PIANINO, voor Indië gebouwd, merk Pfeiffer, Berlin, rijk van klank, prijs 225 gulden. Schriftelijke garantie. Adres:
8l, Helmersstraat 8l.
Gesloten huis.
Niet voor handelaren.

Teeken- en Schilderlessen
in Olieverf, Pastel en Aquarel
DOOR
Mej. Clasina Neuman,
VERLENGDE SUEZKADE 136.
Eigen atelier voor leerlingen.
Spreekuur: **Maandag en Donderdag** v. 1-5.

PRIVAAT- EN CURSUSLESSEN
in TEEKENEN en SCHILDEREN.
Voor **jonge Meisjes, Dames** en **Heeren** met **olie-** en **waterverf**, op voorwerpen als: hout, glas, satijn, fluweel, linnen, vuurschermen, kamerschermen, photo's. — Boetseeren met caoutchouc op vazen, bloempotten enz. Brandschilderen op houtvoorwerpen, kussens v. fluweel, laken enz. Sepia borden en tegels. Stilleven en bloemen n. d. natuur enz.
Ruim 200 voorbeelden v. bloemen, landschappen, vogels, vruchten en figuren worden in bruikleen gegeven.
Atelier Weimarstraat 52.
CONSTANCE VAN TRICHT,
Leerares Middelb. Ond. Teekenen.

REPATRIEERENDEN.
Compleete meubileeringen
in Huur,

Voor benedenhuizen van af f 15 p. md
„ bovenhuizen „ „ - 25 „
Voor geheele woningen na overeenkomst.

INLICHTINGEN OMTRENT WONINGEN etc. OP AANVRAAG.

Meubelfabriek en Magazijnen
v/h CORSMIT BROSSOIS & Co.
WAGENSTRAAT 18. — DEN HAAG.
SPECIAAL ADRES
VOOR COMPLETE MEUBILEERING.

H. VAN ROOY,
Amerikaansch- en Fransch Schoeisel.
Bankastraat 4 L, Den Haag,
naast de Melkinrichting „de Sierkan".

Stoomvaart-Maatschappij
„ROTTERDAMSCHE LLOYD"
Maildienst tusschen Rotterdam en Nederlandsch-Indië
in verbinding met de diensten der
Koninklijke Paketvaart-Maatschappij

	van Rotterdam. 1905	van Marseille. 1905	te Port-Said. 1905	te Padang. 1905	te Batavia 1905
Ophir †	14 Oct.	26 Oct.	1 Nov.	20 Nov.	22 Nov.
Gedé	28 „	9 Nov.	14 „	4 Dec.	6 Dec.
Sindoro †	11 Nov.	23 „	28 „	18 „	20 „
				1906	1906
Salak	25 „	7 Dec.	12 Dec.	1 Jan.	3 Jan.
Wilis †	9 Dec.	21 „	26 „	15 „	17 „
		1906	1906		
Ardjoeno	23 „	4 Jan.	9 Jan.	29 „	31 „
	1906				
Goentoer †	6 Jan.	18 „	23 „	12 Febr.	14 Febr.
Lawoe	20 „	1 Febr.	6 Febr.	26 „	28 „

† 1e klasse midscheeps. 2e klasse in de campagne.

De Hoofd-Agenten: **Ruys & Co.,** *Rotterdam.*
De Agenten: **Eijkensluyters & Tromp,** Anna Paulownastraat 11, *'s-Hage.*

TWEEDE BLAD van HET KOLONIAAL WEEKBLAD No. 30, Donderdag 5 October 1905.

kunst hunner ondergschikten om emolumenten te scheppen, niet kunnen of niet willen kennen, dan blijven die aardigheden? voor den resident verborgen, daar de mijnondernemers wel zorgen met 't opzienerspersoneel op goeden voet te blijven en, desnoods, onder eeden — die zijn op Banka niet duur — zullen verklaren, dat de betrokken opziener de eerlijkheid in persoon is, zelfs dan, wanneer diens bijnaam: »de zwarte duivel« veel, zeer veel te denken geeft.

Ook onder 't kantoorpersoneel, zoowel op 't residentiebureau als op de administrateurskantoren en op de meeste Pangkals, bestaan vicieuze toestanden. Maar, waar een Gewestelijke Secretaris *uitsluitend* algemeen ontvanger is; waar er veel administrateurs zijn, die totaliter van hun klerkenpersoneel afhangen, behoeft het geen verwondering te baren, dat men uit noodzakelijkheid met den mantel der liefde (?) bedekt, wat plicht- en eergevoel anders zou dwingen den resident mede te deelen.

Resident v. d. Wolk — verklaart schrijver — is er de man niet naar de hem bekende wanverhoudingen en misstanden te bestendigen, maar 't is hem, als ieder ander, een onmogelijkheid: verbeteringen aan te brengen, wanneer de toestanden hem onbekend zijn, met opzet of uit soesah-vrees verborgen worden gehouden.

De voortdurende bron van ongeregeldheden van de zijde der mijnwerkers ligt in het exploitatie-systeem, in de praktijken der mijnondernemers, en elke wijziging, elke hervorming zal slechts een palliatief blijken, wanneer met 't stelsel van mijnondernemers niet wordt gebroken. Men moet dat kwaad met wortel en tak uitroeien om tot gezonde toestanden te komen. Want bij handhaving der mijnondernemers zullen de best bedoelde verbeteringen slechts van tijdelijk nut zijn, omdat de ondernemers, vindingrijk door jarenlange oefening, er wel iets op zullen weten om die bepalingen, hoe goed ook bedoeld, hoe nauwkeurig ook beschreven, toepasselijk te verklaren op hun systeem: uitbuiting van den mijnwerker.

Die feiten, zij zijn bekend niet sedert gisteren of vandaag, maar reeds vele lange jaren. En eveneens is het bekend, dat, in minder dan geen tijd, except onder Hooghwinkel en Weber, alle ingevoerde verbeteringen zonder effect bleven, de oude wanverhoudingen weer intraden en de dupe was en bleef de mijnwerker, de Chinees, dien men onder allerlei voorwendsels, allerlei leugenachtige beloften naar Banka bracht en nog brengt.

Ik weet niet, of 't bekend is — vraagt hij — dat b.v. een mijnopziener met 120 gulden traktement in staat was f 100 's maands bij een spaarbank-instelling te deponeeren, ondanks een vrij zware huishouding en een zeer royale levenswijze. Geeft dit niet te denken? Bewijst het niet (de opziener had geen eigen fondsen), dat er corruptie is en wel op een schaal, die 't moeilijk maakt om aan te nemen, dat de onmiddellijke chef van dien opziener zulks niet geweten heeft?«

En van dezelfde staaltjes zijn er nog meer levende, voorbeeldige bewijzen op Banka, ja zelfs te Muntok, te vinden.

Die corruptie is m. i. enkel en alleen 't gevolg van het bestaan der mijnondernemers. 't Is hùn geld, dat den pas beginnenden mijnopziener, wiens salaris met 't oog op de duurte der levensmiddelen op Banka veel te gering is, uit moeilijke pecuniaire omstandigheden redt. En zijn zij eenmaal op die wijze geholpen, dan hangt 't enkel van toevallige omstandigheden af, of zij korter of langer tijd bestand blijven tegen de verzoeking. 't Voorbeeld der collega's werkt in en de jonge man, die vast besloten was ook te Banka een eerlijk man te blijven, valt en wordt een slaaf van den mijnondernemer, die dan met woekerwinst op de mijnwerkers verhaalt, wat hij den mijnopziener, zoo belangloos (???) leende.

Er zijn uitzonderingen op dien regel, maar in verhouding zijn die zoo weinig in aantal, dat alleen een diep doordringend onderzoek ze vinden doet.

Bij 't administratief personeel is het niet veel beter gesteld, ook daar vindt 't geld van den mijnondernemer eene voor hem heerlijk rendeerende plaatsing en de man, die rente en kapitaal moet opbrengen, is alweer de arme chineesche koelie, wien 't van zijn loon, van zijn voedsel wordt ingehouden.

En zoo'n mijnondernemer kan heel wat geld op die manier plaatsen, daar er zijn wier zuivere winst gemiddeld per jaar eene ton gouds bedraagt. Is het dan te verwonderen, dat alle pogingen om 't lot van den mijnwerker te verbeteren schipbreuk lijden, afstuiten op de gouden vesting, die de ondernemer rondom de geheime bron zijner inkomsten heeft opgebouwd?

In 't stelsel der mijnondernemers ligt de corruptie van Banka; daarmede moet worden gebroken.

Ziedaar, naar het ons voorkomt de Banka'sche toestanden in 't helderste licht geplaatst. Waar dit relaas van bijzonder goed ingelichte en dus volkomen bevoegde zijde reeds maanden geleden verscheen, kon o.i. het publiek moeilijk nog langer onbekendheid voorwenden. Of wordt dit getuigenis gewraakt? Zoo ja, waarom dan? Trouwens, wij vonden dit betoog nergens weerlegd.

't Wijst duidelijk met den vinger de wondeplekken op Banka aan. En, even klaar als de diagnose, zijn de voorschriften ter genezing. 't Geeft ons ook een blik op de eenzijdige, partijdige beschouwing van 't *Handelsblad*, dat in zijn waarneming *geen* ooggetuige is.

De lezing van de door Manes gegeven ziekte-geschiedenis van Banka leidt niet tot de gevolgtrekking: weg de Staatsontginning op dat eiland en vervanging door particuliere exploitatie.

't *Handelsblad*, aleer zijn aanval te richten tegen de Staatsontginning op Banka, had beter gedaan zijn licht elders op te steken, bv. bij 't *Indisch Nieuws van den Dag.*

B. . . . .

West-Indische Berichten.

Suriname. Voorzichtigheid is de moeder van de porceleinkast maar blijkbaar ook in andere opzichten geboden, gelijk wij haar dan ook zooveel mogelijk betrachten.

Den 3en Augustus ll. namen wij nota van eene opmerking van de *Nieuwe Surin.* betreffende beweerde overbodigheid der betrekking van lands-praktizijn, die volgens dat blad voor den heer Barnet Lyon *zou zijn* gecreëerd. Blijkt dat de *Nieuwe Surin.* niet juist was ingelicht en wij gelijk hadden het bericht, wat het laatste gedeelte betreft, onder een voorbehoud aan te nemen. De betrekking is toch reeds bij publicatie van 1847 in 't leven geroepen, en kwam al in 1865 voor op de eerste begrooting, die bij de Koloniale Staten werd ingediend, lang vóór de heer Barnet Lyon zijn studiën in Nederland had voltooid. Hoofdzaak voor ons was echter om op het eerste deel van het bericht in de *Nieuwe Surin.* de aandacht te vestigen, daar wij met *Onze West* hopen, dat zoo die betrekking werkelijk overbodig mocht zijn, zij moge worden afgeschaft.

Den 12en September ll. heeft gouverneur Lely de kolonie verlaten en werd het bestuur tijdelijk aanvaard door den ondervoorzitter van den Raad van Bestuur, den heer D. H. Havelaar.

De *Suriname* wijdde aan het bestuur van den aftredenden landvoogd een hoofdartikel, waarin zij tot de volgende conclusie kwam:

»Resumeerende is onze conclusie: dat gouverneur Lely, voornamelijk door het prestige, dat hij in Nederland genoot, onze kolonie materieel groote diensten bewezen heeft. Daarentegen heeft hij door een passieve houding — scheuring doen ontstaan tusschen de kinderen van één stam. Wat nu het zwaarste weegt, het materieele voordeel of het moreele nadeel, zal de toekomst moeten leeren.«

Wij voor ons gelooven, dat het moreele nadeel, waarvan hier sprake is, niet in de laatste plaats zijn oorsprong vindt in de omstandigheid, dat er nog zoovelen in de kolonie zijn, die er belang bij hebben het vuurtje van twist en tweedracht aan te blazen, nog zoovelen, die persoonlijke grieven en griefjes opblazen tot ernstige gevaren, die het algemeen belang bedreigen, nog zoo weinigen, die begrijpen, dat voor Suriname eene toekomst *moet* zijn weggelegd, waarin eene belangrijke, *de* hoofdrol te spelen voor de bewoners van heden dàn slechts mogelijk zal wezen, wanneer dezen bij al hun streven en wenschen, zich niet bepalen tot het Suriname van heden, klein met al z'n intriguetjes en côterietjes van 'n provinciestadje, maar dat van morgen, waarin het een eer zal wezen Surinamer te mogen heeten.

Moge het gouverneur Idenburg gegeven zijn aan dezen geest in de kolonie den *weg* te effenen — zijn conciliant karakter doet ons 't beste hopen — opdat het aan Nederland gemakkelijk worde gemaakt om door leiding en materieelen steun de groote toekomst te helpen voorbereiden, waarop het rijke land tusschen Marowijne en Corantijn aanspraak heeft.

Met de cacao gaat 't dit jaar beslist veel beter dan ten vorigen jare. De uitvoeren bedroegen in de eerste acht maanden van dit jaar al ruim 1,5 millioen kilogrammen. De mogelijkheid bestaat dus nog dat de 2 millioen vol komen, al worden na September geen belangrijke oogsten meer gewacht. Zekerheid bestaat evenwel nu reeds dat de totale uitvoer over 1905 meer dan het dubbele zal bedragen van dien in 1904.

Een belangrijk bericht troffen we in *Onze West* aan betreffende de pogingen in Boven-Suriname en andere districten, om onder de kleine landbouwers leenbanken op te richten. Goed zoo! En mogen, wanneer deze pogingen slagen, de planters, wanneer ze weer in beteren doen komen, dit voorbeeld volgen. Coöperatie maakt sterk en verlicht den strijd tegen de gevaren, die den landbouw zoo menigwerf bedreigen.

De opbrengst der koloniale spoorwegen bedroeg in de vijf eerste maanden der exploitatie reeds meer dan f 24.000, 'n aardig begin, hoewel er zeker heel wat meer bij zal moeten komen, voordat de exploitatie-kosten zullen zijn gedekt.

De voorgenomen nederlandsche boerenkolonisatie houdt nog steeds de aandacht in de kolonie bezig. *Onze West* en *Surinamer* wijdden er artikelen aan. Het eerste blad meent de proef te moeten aanbevelen en wijst op de goede resultaten der eerste proef bij Paramaribo, na de aanvankelijke teleurstelling in 1845 toen, in korten tijd, meer dan de helft der kolonisten ten grave werd gesleept. Het aantal van de na die ramp overgebleven kolonisten, is toch sedert meer dan verdubbeld, terwijl de huidige afstammelingen dier kolonisten in een uitstekenden gezondheidstoestand verkeeren, en meerendeels een hoogen leeftijd bereiken.

De *Surinamer* zou echter liever de nieuwe kolonisten van de west-indische eilanden zien komen, en geeft in overweging nu men toch Nederlanders wil laten uitkomen, hiertoe veeleer ambachtslieden te kiezen.

Curaçao. Wij hebben in ons vorig nummer het standpunt van de *Amigoe* in zake het bijzonder onderwijs gegeven. Onze onpartijdigheid eischt ook het standpunt van anderen weêr te geven. In de *Wekker* lezen we te dien opzichte het volgende:

»Mr. Nuyens protesteert in *De Curacaosche Courant* tegen de bewering van *Een Onbevooroordeelde*, voorkomende in datzelfde blad van den 25sten Augustus jl. »dat het onderwijs in de buitendistricten volstrekt niet voldoet aan zelfs de geringste eischen, die aan een onderwijs, dat den lande geld kost, gesteld dienen te worden; dat, op weinige uitzonderingen na, zij die de school verlaten, weinig meer kunnen doen dan de gebeden in de landstaal lezen, en daarin uiterst gebrekkig hun denkbeelden in schrift brengen; dat het ietwat ver gaat nog grooter subsidie te eischen dan die welke het ontwerp aanbiedt.«

Voor zoover wij ons kunnen herinneren, heeft Mr. Nuyens nooit te voren, door middel van de pers, uiting gegeven aan zijne gedachten. Wel moet de drang sterk geweest zijn, om hem van zijn gewoonte te doen afwijken, hem zijne traditioneele reserve te doen opgeven en, *qualitate-qua*, in volle wapenrusting, in het strijdperk te doen treden, terwijl hij zelf erkent en verkondigt, dat de Redactie van de *Amigoe di Curaçao* mans genoeg is, om zichzelve te verdedigen. Of deze *coup d'essai* ook is een *coup de maître*? Wij betwijfelen het ten zeerste.

De tirade moge fier zijn en prachtig klinken, maar... een argument is zij niet. Het is mogelijk, dat het Bestuur niet voldoende is ingelicht omtrent onderwijs in de buitendistricten; het is mogelijk, dat het Bestuur, wèl voldoende ingelicht, niet in staat is, om zelf scholen op te richten; het is zelfs mogelijk, dat het zich aan een »onvergevelijke« tekortkoming heeft schuldig gemaakt en nòg schuldig maakt, door de bevolking maar steeds aan een zoo verregaande onwetendheid ten prooi te laten... dit alles bewijst niet, dat het bedoelde onderwijs goed is; dat het aan de eischen voldoet, die aan onderwijs, dat den lande geld kost, dienen te worden gesteld; dat het geld, door het Gouvernement gegeven, behoorlijk wordt besteed.

Eindelijk zegt Mr. N.: »Verbetering eischt men niet; oprichting van Gouvernementscholen in de buitendistricten evenmin; alleen maar, dat men den Katholieken geen grootere subsidie zal geven.«

Eischt *men* geen verbetering? Wij geven toe, dat de »Men,« die in de harten leest; dat de »Men,« die meer subsidie vraagt, den tegenwoordigen toestand wenscht te bestendigen; dat die »Men« in de buitendistricten geen Gouvernementsscholen wil zien verrijzen; maar, getuigt het stuk van »Een Onbevooroordeelde« niet, — getuigt de lange, moeielijke strijd »van al wie eerlijk denkt en voelt,« getuigen de meeste in deze kolonie verschijnende bladen niet, dat ontelbare jaren herhaaldelijk, onophoudelijk en met ernst is aangedrongen op hervorming en verbetering van het onderwijs?

Wij voor ons hebben onverdroten deze zaak besproken, behandeld en verdedigd. Wij hebben dit openlijk gedaan, zonder ooit onze meening onder stoelen en banken te steken, zonder ruggespraak met anderen, uit eigen vrijen wil, zonder ooit door »blinden haat« te zijn gedreven, maar geleid door ons geweten en vertrouwend op de overwinning in het einde, want: magna est veritas et prævalebit!

Van Vreemde Koloniën.

Indo China. De *Petite Gironde* heeft de heer Beau, gouverneur-generaal van Indo-China, met verlof in Frankrijk, geinterviewd over de hervormingen, waartoe ten aanzien van die kolonie werd besloten na de besprekingen tusschen den heer Beau en den minister van koloniën, Clementel. Wat de fiscale quaestie betreft zeide de heer Beau dat de benoeming van den heer Morel tot directeur der douanen en regieën eene bevestiging is van den wil van het gouvernement om de fiscale hervorming in Indo-China te leiden langs een weg, waarop rekening gehouden wordt met de eischen der inboorlingen-politiek, in één woord de associatie-politiek zal worden bevolgd. De heer Morel zal allereerst beginnen met een onderzoek naar de werking der verschillende belastingen: alcohol, zout en opium.

Het is hier de plaats wellicht om mêe te deelen, dat de heer Clementel als zijne meening heeft te kennen gegeven, dat in stede van de oude exploitatie-politiek of de, langen tijd met weinig gunstig gevolg in de fransche koloniën gehuldigde assimilatie-politiek, het begrip van samenwerking behoort voor te staan bij de betrekkingen tusschen het moederland en de oorspronkelijke bewoners der koloniën.

Ten aanzien van de hervormingen in het rechtswezen merkte de heer Beau op, dat zij ten doel hebben om uit de inlandsche wetboeken de wreede lijfstraffen te doen verdwijnen, als de „langzame dood" en de »honderd rotanslagen«, die wel is waar niet meer worden toegepast en sedert geruimen tijd vervangen zijn door straffen, aan het fransche recht ontleend, maar desniettemin toch, naar de letter, nog bestaan en kunnen worden uitgesproken.

Men zal trachten de inlandsche mandarijnen te doen deelnemen aan de rechtspraak, hoewel deze hervorming groote moeilijkheden zal opleveren wegens het geringe aantal mandarijnen, dat de fransche taal machtig is.

Ten einde de jeugdige mandarijnen in staat te stellen hunne kennis der fransche taal te vermeerderen en zich rekenschap te geven van de macht en den rijkdom van Frankrijk, stelt de heer Beau zich voor om in de groote fransche centra »indo-chineesche huizen" in het leven te roepen, waar de mandarijnen, in groepjes van twaalf, gedurende ongeveer een jaar zouden verblijf houden.

Aan dit denkbeeld blijkt eerlang een begin van uitvoering te zullen worden gegeven, daar toch zal worden voorgesteld om in 1906 reeds een twintigtal mandarijnen uit Indo-China naar Frankrijk te doen overkomen.

De heer Trouillet schrijft in de *Dépêche Coloniale* naar aanleiding hiervan:

»Wanneer deze twintig mandarijnen — die door anderen zullen worden gevolgd — in hun land zullen zijn teruggekeerd, zullen onze bestuursambtenaren in hen de trouwste medewerkers, de meest nuttige helpers vinden om onder de groote massa der bevolking de overtuiging te doen post vatten, dat zij alles te winnen heeft met zich door ons te laten raden en leiden.

En zoo zal tusschen het moederland en zijne koloniën, een toestand van vertrouwen en wederkeerige genegenheid geboren worden, die, met uitsluiting van alle sentimentaliteit, bij voortduring het doel van al ons streven moet zijn, wijl zonder dàt onze schoonste koloniale gebouwen op zand gebouwd zouden zijn en op genade of ongenade overgeleverd aan den eersten den besten storm, die op de verre stranden zou woeden, waarop wij ze haastiglijk en in overmoed zouden hebben opgetrokken. De tijd is voorbij of zal ten minste weldra voorbij zijn, waarin de europeesche natiën uitsluitend op de kracht der wapenen konden rekenen, om hare heerschappij aan millioenen en millioenen menschen op te leggen. En elke europeesche natie zal een ijdel werk verrichten, die niet door de vreedzame middelen van moreelen invloed en overreding, elke harer koloniën zal hebben veranderd in een voortzetting van zichzelve, *niet* door gelijkstelling in den engen en ongerijmden zin van het woord, maar door samenwerking, die tusschen haar en hare medewerkers de duizend banden zal in het leven roepen en onderhouden eener veelvuldige en duurzame solidariteit."

Fransch Indië. De zaken schijnen in deze fransche kolonie nog steeds niet naar wensch te gaan, gelijk valt op te maken uit hetgeen men uit Pondichéry aan de *Dépêche Coloniale* schrijft:

»Het schijnt dat men alles doet om elken vooruitgang tegen te werken, alle initiatief te ontmoedigen of te onderdrukken. Men staat wel telken jare eenige fondsen toe voor werken in het algemeen belang, maar de uitvoering is zóó gebrekkig, dat het resultaat in het geheel niet in overeenstemming is met wat men er aan besteed heeft.

't Is al lang geleden dat onze engelsche buren zijn overgegaan tot de vernieuwing van bestaande en den aanleg van nieuwe dammen in het belang der irrigatie. In plaats van de houten balken, die het water laten doorsijpelen, en die bij hoog water gevaarlijk zijn om te hanteeren, hebben zij moderne, eenvoudige sluizen opgesteld, die hermetisch sluiten en zeker en vlug werken. Waar onze terreinen laag gelegen zijn, vermindert natuurlijk het irrigatiewater door de vermeerdering van het aantal dammen in den bovenloop onzer rivieren op engelsch gebied; maar een waakzaam bestuur, met goede zorg voor de levensbelangen van het land vervuld, zou nog zonder moeite de productiviteit onzer terreinen kunnen behouden en verbeteren. Ons bestuur heeft er evenwel geen oog voor.

Tot in de laatste tijden liet het onderhoud der wegen zeer veel te wenschen: wat aarde en puin, ter nauwernood vlak gemaakt door een, met menschenhand bewogen rol, konden nauwelijks tot voorwendsel dienen voor den aannemer, om zijne rekening in te dienen. Toen het bestuur zich daarmeê bemoeide, mengde de politiek zich er in en werden de misstanden in eere hersteld. (Men weet dat gouverneur Lemaire onlangs het veld moest ruimen, op aandrang van zekere politici).

Tien jaren geleden diende de maire van Pondichéry een voorstel in, voor den aanleg eener drinkwater-leiding. Het voorstel werd afgestemd. Nu is een nieuw voorstel ingediend en het fransche parlement schijnt genegen het goed te zullen keuren. Maar het gemeentebestuur wil er niet van hooren: »Wat moet er van de waterdragers worden? Zullen de menschen niet de koperen kranen stelen om er armbanden van te maken?« Men waagt het dergelijke tegenwerpingen te maken. Wat geven ze om de vele menschenlevens, die telken jare door cholera en pest worden weggevaagd onder een bevolking, veroordeeld om het bedorven water der vijvers te gebruiken.«

De schrijver meent dat eene verandering ten goede slechts kan worden verwacht, wanneer het bestuur zich boven den invloed der partijen weet te stellen, en zich met de ware belangen van land en volk bezig houdt.

Wanneer dan maar de fransche regeering zich ook boven den invloed der partijen weet te stellen.

Theorie en practijk. Associatie-politiek! zeggen de Franschen, terwijl de Amerikanen den Philippinos geen zelfbestuur meenen te mogen verleenen, voor en aleer het democratisch beginsel: gelijkheid voor allen! onder het volk heeft post gevat.

Leeringen wekken, voorbeelden strekken! En het kan niet worden ontkend, dat in deze het voorbeeld van de onderdanen der overheerschende of tewel leidende natie in de kolonie zelve veel ten goede of ten kwade kan uitrichten.

Twee treffende staaltjes, het eene uit Cochin China, het andere uit Manilla mogen hier een plaatsje vinden.

De deelneming der inboorlingen aan het bestuur over Cochin China bestaat reeds sedert 1880, toen bij decreet werd vastgesteld, dat de Conseil Colonial dier kolonie, sedert aangetrokken bij het gouvernement van Indo-China, zou bestaan uit 10 Franschen en 6 Inlanders, terwijl nu onlangs ook nog in den geest der politiek van samenwerking is bepaald, dat inboorlingen ook deel zullen uitmaken van den Conseil Supérieur van Indo-China.

Nu moest onlangs door den Conseil Colonial te Saigon uit zijn midden een vice-president gekozen worden: 6 van de 14 aanwezige leden brachten hun stem uit op den heer Diep, een Annamiet, terwijl de 8 andere stemmen verdeeld waren over de fransche candidaten.

De heer Diep was dus gekozen, maar een telegrafisch bericht van den 21en September ll. leert ons, dat de gekozene, ten gevolge van de vijandige houding van een deel zijner fransche medeleden, zijn ontslag heeft gevraagd en vervangen werd door een Europeaan.

Dit geval, hetwelk in zijne gevolgen zeer begrijpelijk door den heer Paris, lid van den Conseil Colonial met verlof in Europa, werd betreurd, brengt ons ook nog de houding van den gemeenteraad van Hanoi in herinnering, waar de fransche leden wisten door te drijven dat aan hunne inlandsche collega's het recht van stemmen over verschillende onderwerpen werd ontnomen.

Op zoo'n manier wordt de gewenschte samenwerking tot 'n soort van parodie gemaakt, op wat het bestuur feitelijk wil.

En nu naar Manilla!

De Amerikanen zijn democratisch — de vele uitzonderingen bevestigen hier den regel. Ze willen dus ook dat in hunne koloniën het begrip doordringt, dat in theorie aan hunne staatsinstellingen ten grondslag ligt — in de praktijk . . .? We lazen onlangs ergens van 'n wet in den staat Mississippi, waarbij zware gevangenisstraffen zijn gesteld op het *misdrijf* van huwelijken tusschen blanken en negers, en we weten, hoe in sommige staten der Unie, waar de negers een belangrijk deel der bevolking uitmaken, ten aanzien van het algemeen stemrecht het beginsel wordt gehuldigd: »Den negers is het recht om te stemmen verleend, maar daarmêe nog niet het recht, dat hunne stemmen worden geteld«. Maar dat zijn zoo van die *kleine* afdwalingen, die het beginsel niet kunnen aantasten?

Om nu op Manilla terug te komen. Het spaansch koloniaal bestuur, het eenige met het portugeesche, waarbij gedurende de eerste twee eeuwen der »Kolonialtätigkeit« van de europeesche natiën sprake is geweest van 'n eigenlijk bestuur van het moederland over de koloniën — zoowel de Engelschen als wij Hollanders konden in dien tijd slechts spreken van factorijen van groote handelslichamen, waaraan voor hun bedrijf uitgebreide volmachten en steun van den staat waren toegekend — had met al zijne gebreken, b.v. op de Philippijnen, dat teweeggebracht, dat toen de Amerikanen in 1898 er het bestuur overnamen, zij er een kern aantroffen, waarop het, aan den archipel toe te kennen zelfbestuur kon worden opgebouwd.

Dat blijkt ook uit het feit, dat zoo spoedig al na invoering van het amerikaansch bestuur, tal van gewichtige posten, ook in het rechtswezen, aan lieden van het land konden worden toevertrouwd.

Zoo maakt de heer Florentino Torres, een geboren Philippino, deel uit van het Hooggerechtshof te Manilla. Zooals onder het spaansch bestuur de, eertijds rijke suikerplanters van Negros en Pampanga en andere welgestelde inboorlingen hunne zonen naar Spanje zonden voor een hoogere opleiding, gaan dezen thans naar de Vereenigde Staten, om er de scholen en universiteiten te bezoeken. Antonio Torres, de zoon van den rechter, ontving zijne opleiding in Amerika en promoveerde in de rechten aan de Hoogeschool te Washington. Gedurende eene vacantie leerde hij een jong meisje kennen, Alberta James, een kleindochter van gouverneur Flower en afstammelinge van gouverneur Bradford van New-York, te Washington in de hoogste kringen verkeerende. Het huwelijk had in Juni ll. plaats en het jonge paar maakte de reis naar Manilla met hetzelfde schip, dat ook den heer Taft en zijne parlementaire mede-gasten der kolonie overvoerde.

En wat lezen we nu in de *Manila Times* van den 17den Augustus ll.?

»Het moet worden erkend dat de houding van de amerikaansche maatschappij in Manilla ten opzichte van de jonge landgenoote, die den naam van een Philippino heeft aangenomen, zij deze ook een der meest welopgevoeden van het jonge geslacht, ietwat onzeker is. De een schijnt op den ander te wachten om het initiatief te nemen. Onder de aristocratische Philippinos evenwel bestaat er geen verdeeldheid over de vraag, hoe de amerikaansche schoondochter van rechter Torres behoort te worden ontvangen, en gedurende de feestelijkheden van de afgeloopen week (tijdens het bezoek van den heer Taft aan Manilla) putten zij zich uit in beleefdheden tegenover haar. Bij eene dier gelegenheden leidde de heer Taft de jonge vrouw ter *rigadon* en zij danste daarna met senator Warren.«

Gaven de aristocratische Philippinos en ook de heeren Taft en Warren hier niet een lesje aan de democratische amerikaansche maatschappij van Manilla?

Voornaamste inhoud van Nederlandsche Tijdschriften over Oost- en West-Indië.

De Indische Gids. October 1905.

Sumatra's Westkust; hoofdelijke- of inkomstenbelasting contra grond- of oogstbelasting, door C. Lulofs. — De Oost-Indische Compagnie op Sumatra in de 17e eeuw. V. (slot) door N. Mac Leod. — Nadere berichten omtrent den Hedjaz-Spoorweg, door Moekhbir. — Spoorwegen op de Philippijnen door Veha. — Contract met Pasir. — Het landelijk stelsel in de Vorstenlanden. — Maandelijksche Revue van Brochures en Tijdschriftartikelen, door J. E. de Meyier. — Koloniale literatuur: Geklopte boomschors als kleedingstof. — Beiträge zur Ethnographie von Neu-Guinea. — Maandelijksche Bibliographie voor Oost- en West-Indië, door W. C. M.

Weekblad voor Indië. 2e jaarg. No. 19.

De nieuwe Minister van Koloniën, door M. van Geuns. — De landing bij Badjowé; Wat er al zoo te Makassar gebeurt, door J. J. Donner. — Speelwoede in het binnenland, door J. E. Jasper. — Niet-alledaagsche motorreis over Java, door W. van Delft.

De Indische Mercuur. 3 October 1905. No. 40.

Woeste grondontginning. Een wederwoord naar aanleiding van het gelijknamig artikel van v. G., door W. G. Leembruggen. — De suikerindustrie op de Philippijnen en hare toekomst. — De invloed van zwavelzure ammonia op padigewas. — Geschiedkundig Overzicht van den landbouw in Suriname (vervolg). — Suikerbelasting in Nederlandsch-Indië. — Pseudomonas radicicola (Beijerinck) Moore, de nieuw gekweekte bacterie voor stikstofbemesting, door W. G. Leembruggen. — De landbouw van Curaçao en zijne toekomst (vervolg). — Feuilleton: Persoonlijke waarnemingen op Cuba, door Prof. Dr. Herzfeld.

De Gids. October 1905.

Lombok onder het Nederlandsche bestuur, door J. C. van Eerde.

Erratum. In ons antwoord aan den heer Martijn zijn eenige zinstorende fouten geslopen. De vraag: (zou zij werkelijk bestaan?) in de 9e alinea v. b., waardoor wat in de volgende alinea staat allen zin zou verliezen, was niet voor opname bedoeld, doch is bij de correctie, bij vergissing, niet doorgehaald. Voor het woord *deze*, 6e regel van alinea 12, had het woord *Dat* na staat moeten zijn ingelascht. In den 18en regel dier zelfde alinea werd het woord *niet* tusschen *maar* en *een* uitgelaten.

Brengt een bezoek aan

BOEATAN,

PLAATS 9. DEN HAAG.

ADVERTENTIEN.

Magazijn van
HEEREN- EN DAMESKLEEDING.
G. VERHOOG,
KLEEDERMAKER
Newtonstraat 7, 's-Gravenhage.
Tevens Atelier voor REPARATIE- en KEERWERK.

D. J. VAN ZADELHOFF,
Prins Hendrikstraat 155,
Elandstraat 173c, Den Haag.
Leveren en opmaken van alle soorten ***Bedden*** en ***Matrassen***.
BEHANGERIJ, STOFFEERDERIJ.
Wasschen v. Wollen dekens à 35 cts.



MISS MARY 3 c.

Photographie Artistique.
KOENDERS & Cie.
27 Anna Paulownastraat
LA HAYE.
Téléphone 2221.

J. VAN VOLLENHOVEN,
POELIER,
Vlamingstraat 9, 's-Gravenhage.
Telephoon Interc. No. 2504.
Leverancier van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder.
Speciale Inrichting tot het leveren van Wild en Gevogelte voor Hôtels en Restaurants.

MAURITS UT & Co.
TAILLEURS.
Solied adres voor Heerenkleeding naar Maat.
Fransche en Engelsche Stoffen.
ELEGANTE COUPE.
Reparatiën spoedig, net en billijk.
Van nu af aan eenig adres Houtmarkt 17, Den Haag.
N.B. Ook per briefkaart te ontbieden.

TE KOOP:
Zoolang de voorraad strekt eenige
ZILVEREN HORLOGES voor f 4.50
met garantie. Extra aanbieding.
M. C. A. BUIJS, Horloger,
Witte de Witstraat 140.

VOORSCHOTTEN
verkrijgbaar op langen en korteren termijn bij
BIGOT, BOOT & Co.
In Assurantien.
DENNENWEG 63 — INT. TEL. 1734
'S GRAVENHAGE.

Fabriek van Militaire en Civiele Equipementen.
Hofleveranciers van H. M. de Koningin.
PAPESTRAAT 21. — DEN HAAG.
Telephoon 2468.
W. VERVLOET & ZOON.

ZUID-HOLLANDSCHE BIERBROUWERIJ
DEN HAAG,
levert op fust en flesschen
Pilsener, Munchener, Lager en Gerste Bieren.
TEL. INT. 2872. — VRAAGT PRIJSCOURANT.

Pension Insulinde.
Sinds 1898
alleen gevestigd **Bankaplein 2, den Haag.**
Schoonste en Gezondste ligging — Tel. Int. 1486.

MEIJROOS & KALSHOVEN, ARNHEM Koningsplein 9.
Export van **Piano's, Harmoniums, Muziek-, Blaas- en Strijkinstrumenten, Gramophones, enz.** naar Oost- en West-Indië.
Speciaal voor de tropen aanbevolen:
Piano's en Vleugels uit de fabriek van JOHN. BRINSMEAD & SONS, LONDON! Garantie **5** jaar.
Catalogus franco op aanvrage.

De Maleische Taal
DOOR
C. W. HOOGENDOORN,
Gep. Ind. Onderwijzer en met medewerking van MAS SOEDJONO WIRJO, Hoofd der 1e Inlandsche School te Malang, is bij alle boekhandelaren en bij den uitgever van dit blad verkrijgbaar à **50 cents** per exemplaar.

Indisch Restaurant.
VEREENIGING OOST EN WEST.
L. v. Meerdervoort 195.
Telephoon 2655.
Indische Kokkie,
Plat du jour f 0.80, na 4 uur f 1.—.
DINERS van f 1.50.
Uitzending van Diners en allerlei Schotels.

SIGAREN-MAGAZIJN van
J. H VAN VELZEN, Weimarstraat 4A.
Export voor Indië blikverpakking.
Bijzonder aanbevolen 't Javaantje 3 ct., La Delicia 4 ct., Grand Royal 5 ct., El Imperial 6 ct., Simpatia 7 ct., Roosevelt 15 ct.

N. LUCAS,
BLOEMEN-MAGAZIJN
Stationsweg 73,
DEN HAAG.
Levering van alle voorkomende Bloemwerken.

Export. ***Import.***
G. C. VAN ZAALEN.
Aardappelhandel,
Zuid Oost Binnensingel 53-55, 's-Gravenhage.
Telegr.adres Zaalen Haag. Telef. Interc. 114.

SPIEGEL EN LIJSTENFABRIEK
van J. ARENS.
28A. ZOUTMANSTRAAT 28A.
Speciale inrichting voor
OVERVERGULDEN.

J. VAN BOMMEL,
Magazijn in Kantoor- en Schrijfbehoeften
Jap. Wandversieringen
PORTRETLIJSTEN in alle maten en
LUXE ARTIKELEN.
60 PRINSESTRAAT, hoek Juffr. Idastraat en 1ste OBRECHTSTRAAT 59.

HOLLAND.
Malaria vrije streek ......
.... Goede Scholen
ZEIST nabij UTRECHT.
Gemeubileerde en Ongemeubileerde Villa's te huur.
Gelegenheid tot opname van kinderen bij gegoede familie's.
Inlichtingen bij Gebr. PIJPER en Co. *ZEIST.*

„A la Belle Canne".
M. A. LABOYRIE,
Fournisseur de S. M. la Reine,
GROENMARKT 24, LA HAYE.
Téléphone 2505.
Maison de premier ordre pour Ombrelles, Parapluis, Cannes.
Recouvrages. Réparations.

Wasch-, Glans- en Strijkinrichting „FORTUNA",
Hoefkade bij de Jan Blankenstraat, den Haag.
Ondergeteekende beveelt zich beleefd aan voor het Wasschen en Strijken van alle soorten fijne Goederen, Gordijnen, Blouses enz. — Wasschen worden tegen billijke prijzen droog en opgemaakt afgeleverd. — Prijscourant op aanvraag. Aanbevelend, **Mej. v. d. NEUT.**

GERRIT LETTE,
BANKETBAKKERIJ
Sumatrastraat 117.
SPECIALITEIT IN
ECHTE INDISCHE SPEKKOEK.

C. E. VAN DRECHT, Chasséstraat 12.
Dames- en Heeren-Modeartikelen.
— DAMES HANDWERKEN. —
Costumes - Peignoirs - Blouses.
DAMES- EN KINDERHOEDEN.

THE LONDON COMPANY,
36, Noord-Einde 36.
BETROUWBARE KLEERMAKERIJ.
Elegante Coupe. — Solide bewerking. — Hoogst billijke prijzen.
Indische Uitrustingen naar de laatst uitgekomen modellen.

Restaurant des Indes.
Prins Hendrikplein 3a
PIEPER-BAARS.
Telephoon 1896.
Iederen dag gelegenheid tot het verkrijgen van volledige rijsttafel en Europeesch eten.
Plat du jours tot 4 uur à f 0.80.
Na 4 uur 1 Gld.
Diners van af f 1.50.
Uitzenden van verschillende Schotels.
VRAAG TARIEVEN.

Eenig adres van de beroemde echte IJskalfs Leverworst.

Delicatessen en fijne Vleeschwaren.
Voor bovengenoemde Artikelen is het beste adres bij
N. C. VERKERK,
Prins Hendrikstraat 128.
Voorheen Chef-Kok Witte Societeit.
TELEFOONNUMMER 1850.

Eenig adres van de beroemde echte IJskalfs Leverworst.

F. H. BOTHE,
21, Veenestraat -- Den Haag.
SPECIALITEIT IN
GEKLEURDE, ZWARTE en CRÊME STOFFEN.
Nouveaute's voor elk seisoen.
STEEDS GROOTE ASSORTEMENTEN. BILLIJKE PRIJZEN

Fabriek en Magazijn in Grafdoozen.
Kunstbloemen, Graf-, Tooneel- en Bruidskransen,
SIERPLANTEN, CORVEN EN BOUQUETTEN,
en alle Benoodigdheden tot het vervaardigen van Bloemen.
14, Groote Markt 14.

A. WIJNMAN
LA HAYE, 7 NOORDEINDE 7.
CHOCOLAT et DESSERT.
Demandez
CHOCOLAT au LAIT.

F. v. Dun & Th. Kneifer,
BLOEMISTEN.
ZOUTMANSTRAAT 67
bij de Laan v. Meerdervoort.
Den Haag.

Telephoon 1788.
Comestibles en Koloniale waren.
E. M. HEBRANS
No. 71, ZOUTMANSTRAAT,
(bij de Laan van Meerdervoort.)
— ***Vraagt Fabers Koek.*** —

F. MOULIJN Firma W. Moulijn
Schoolstraat 29. Anno 1844.
Banketbakkerij. Telephoon No. 3419.
SPECIALITEIT IN:
Zoute Stengels, Haagsche Puntkoek, Galette Suisje.
Verzending naar Oost- en West-Indiën.

W. A. H. MEERSHOEK
IN
Groenten, Aardappelen, Fruit en Comestibles.
Frederikstraat 36. Den Haag.
Telephoon No. 1361.

Maison H. VAN AKEN & ZOON, E. Fonvielle Succr.,
Fournisseur de la Cour,
HOOGE NIEUWSTRAAT 40, bij het Lange Voorhout.
Volaille, Gibier, Foies Gras et Truffes.
LA HAYE. Téléphone 1617.

Magazijn van Lakens en Stoffen.
Joz. J. Dietz,
Md. Tailleur, Korte Houtstraat 7,
DEN HAAG.
Speciale Inrichting voor Ambtsgewaden.

J. H. K. MEIJER,
IMPORTEUR VAN
Havana-Sigaren, Sigaretten, Tabak enz.
Passage 9, Bezuidenhout 132,
DEN HAAG.
Export naar Oost en West.

J. VAN DE GRIEND
Zwarteweg 61-62. DEN HAAG.
Telefoon No. **125**
Expediteur voor Verhuizingen binnen en buiten de stad en vervoer van alle goederen.

NOORDEINDE 45.
Albert Ashoff
Chemisier.
Specialiteit Overhemden naar maat.

Zwitsersche Wasch-, Electrische Bleek- en Strijkinrichting
te RIJSWIJK.
Wit- Bont- Wol- Gordijnen-Wasscherij.
Tapijtreiniging. - Uitstoomerij. - Chemische Wasscherij. - Motzuivering.
GEEN CHLOORKALK. — EIGEN WATERTOREN.

J. A. M. Zeij
Tailleur, Heerenstraat 13a.
voorheen Chef-Coupeur te Soerabaia.
Uitrustingen volgens de in Indië gedragen Modellen, voor Officieren, Ambtenaren en Particulieren.

KLEINGELD & ZOON
TAILLEURS.
Parkstraat 39. Den Haag.

H. C. A. TROUWBORST,
Molenstraat 46. Den Haag.
Diverse houten Huishoudelijke Artikelen.
Alle soorten Borstelwerk.
IJzeren Aschbakken, Sponsen en Zeemleder.
Diverse soorten Poetspomades en Schoensmeren, Potlood enz.

RESIDENTIE HYPOTHEEKBANK.
Maatschappelijk kapitaal f 1.000.000.— (Geheel geplaatst.)
's-GRAVENHAGE, PLAATS 1a.
Directie: K. E. ABBING. A. C. DE KANTER.
Verstrekt **gelden** op eerste Hypotheek en geeft onder Notarieële contrôle, **4 % Hypotheekbrieven** uit, groot *f* 1000.—, *f* 500.—, *f* 250.—, *f* 100.—

E. P. MEIJER,
Koningsplein 6. 's-Gravenhage.
Publiek Telefoonstation No. 2552.
Drogerijen. Specerijen Toilet-Artikelen.
VERBANDSTOFFEN.
Zieken- en Kinder-Verplegings-Artikelen.
Specialiteits Geneesmiddelen.

Specialiteit in Melk en Melkproducten — Tous nos Articles sont d'une qualité supérieure.
EN GROS.
D. OUDSHOORN,
9, Lange Poten 9,
'S-GRAVENHAGE (Holland).
EN DÉTAIL.
Export over The Whole World. — Grössere Abnahme bedeutenderes Rabat.

Nieuw merk
„Solo" Thee
Geurig en waterhoudend
à f 1.00 en f 1.25.
Firma A. W. PEUCHEN,
v. Speijkstraat 112.

Firma TENZER,
Oude Molstraat 15—15a. Den Haag.
Generaal-Vertegenwoordiging voor Nederland en Indië van verschillende eerste fabrieken in Brandapparaten, fijne Houtwaren voor Branden, Snijden, enz.
Engrosmagazijn en Etalage:
Oude Molstraat No. 2, bij het Stadhuis.

Restaurant Knappstein,
Vlamingstraat 15--17 Den Haag.
Plâts du Jour à 50 Cts.
van 11½—2 uur.
Diner van af 80 Cts.
van 4½—7 uur.

J. F. HANSEN, Mr Smid.
Magazijn van
Baden, Geysers, Haarden, Kachels en Fornuizen.
GASORNAMENTEN.
Huishoud. Artikelen.
KEPPLERSTRAAT hoek REGENTESSELAAN,
'S-GRAVENHAGE.

AGUILAR'S
Port-, Sherry- en Madeirawijnen
zijn alom bekend.
Vraagt Prijscourant.
Hoofdkantoor Heerengracht 3, DEN HAAG.
Telephoon Interc. 264.
Bijkantoor: Batavia
B. DE BAS & Co.
Filialen: UTRECHT—LEIDEN.

E. J. KOPPEN.
Confiseur Patissier
LANGE POTEN 25.
Salon de Rafraichissements.

Brandstoffenhandel
C. C. LENS.
Z. O. Binnensingel 97, b/d Zwarteweg, Den Haag.
Interc. Telephoonnummer 120.
Jaar van Oprichting 1843.

P. M. Tamson,
Nieuwstraat 7, Telefoon 2533.
PASSERDOOZEN.

VAN GOCH & Co.
in Effecten,
Toussaintkade 8e.

Hôtel-Restaurant VAN DER BURG, Wagenstraat 23, den Haag.
Billijke conditiën voor langdurig verblijf voor Indische Familiën en Pension.
DINERS VAN AF 80 CENTS.
PLATS DU JOUR in keuze met SOEP 50 Cents.



HAARKLEURKAM.
Patent van Hoofdapotheker HOFFERS voor Dames en Heeren. Grijs of rood Haar in vijf minuten *blond*, *bruin* of *zwart* kleuren. Gegarandeerd onschadelijk en vrij van alle vergif, onder verantwoording van Mr. Dr. HEUFFEL, Arts. Opgangmakende nieuwe vinding en is de eenige Kam voor het geheele leven te gebruiken. Vele duizenden in gebruik. Gebruiksaanwijzing er bij. Prijs *f* **2.60** franco. Rembours 15 ct. meer. Alleenverkoop. Geen filiaal. Geheim verpakt zonder kenmerk.— Firma K. W. KLAVERKAMP, *BLEIJENBURG* 58, Den Haag.

Pierre Caron Fils.
Kleedermaker.
Plaats 25.
Specialiteit in Automobiel-Kleeding.

English Lessons
by Mr. E. HAYWARD,
16 v. Merlenstraat Den Haag.
Inlichtingen te bekomen bij de Uitgevers van dit blad.

G. BULTÉ.
Sedert 1893 gevestigd
16 Witte de Withstraat 16.
Manufacturen, gemaakte en gebreide goederen, zeil, dekens, enz. enz.
Groote sortering, goedkoopste prijzen, stalen op aanvrage p. o.

SIGARENHANDEL.
H. L. VAN RIJSWIJK,
Passage 40, — Rotonde,
DEN HAAG.
Speciale blikken verpakking voor OOST- en WEST-INDIEN.

American Lunch-Room.
Café-Restaurant Bodega
Spijskaart met groote verscheidenheid.
Spuistraat 12. Den Haag.
L. H. A. STEVENS.

OPGERICHT 1820.
Erve J. v. d. BERGH
Hofleveranciers,
Nieuwstraat 9.
Specialiteit in
Fijne Java koffies, Java en China Theëen.

J. B. Benner,
HOFLEVERANCIER.
79 NOORDEINDE 79.
Piano's en Orgels.

Gevestigd sedert 1880. — BEKROOND 1886.
KOFFERFABRIEK
Wed. F. K. N. BORN & Zn.
Fabriek en magazijn van Koffers, tasschen en lederwaren.
Fabriek WESTERBAANSTRAAT 12.
Magazijn VEENKADE 44a, hoek Westerbaanstraat.

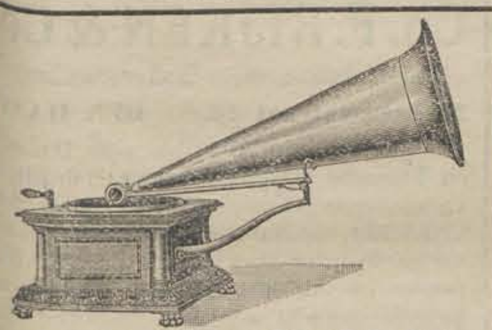
Parfumeriën
Toilet-artikelen enz.,
E. Letitre,
Passage 13.

Atelier voor Reparatiën.
Goud, Zilver, Diamant en Horloges,
J. L. BERNHARDI Jr.
Vlamingstraat 11. Den Haag,
tegenover de Fransche Bazar.

Firma D. SCHERRENBERG,
NIEUWE MOLSTRAAT 27.
Papierhandel, Stoom Papieren zakkenfabriek en Drukkerij.
Afdeeling inkoop van oud papier enz.
NIEUWE MOLSTRAAT 44.
TELEFOON 928.

VAN VEEN'S Theesalon.
'S-GRAVENHAGE — PLAATS 33.
THEE, KOFFIE, GEMBER, SOJA, enz.
Jap. en Chin. Kunstvoorwerpen.

J. DRIESSEN.
Poelier.
PARKSTRAAT 19. DEN HAAG.
Telefoon 3102.



A. W. HEIJNEN
Noordeinde 48, Den Haag.
Hoofdagentschap voor Den Haag en Omstreken van de
ODEON SPREEK-ZING-MACHINE.
Odeonplaten worden aan twee kanten bespeeld.

's-Gravenhaagsche Kofferfabriek
TASMANSTRAAT 72.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor alle soorten Hand-, Reis-, Hut-, Mail- en Dienstbodenkoffers.
Alle reparatiën worden spoedig en net afgeleverd.
Aanbevelend F. W. P. D. TOONEN

Brückel Mutzenbach
Veenestraat 22, hoek Kettingstraat,
's GRAVENHAGE.
Toiletartikelen, Kramerijen, enz.

VLEESCHHOUWERIJ van
Gebrs. de Zwaan,
HOFLEVERANCIERS.
WAGENSTRAAT 37. Teleph. 849. 's-GRAVENHAGE.
Bevelen zich beleefdelijk aan tot de levering van eerste kwaliteit Rund-, Kalfs- en Lamsvleesch.

C. DONKER,
Telefoon 55, HOFSTRAAT 5 's Gravenhage
Hoofd-Agent voor Nederland van de
WAFFENRAD RIJWIELEN,
uit de beroemde gewerenfabriek te Steyr, Oostenrijk,
PROPATRIA RIJWIELEN.

S. NETTO,
Firma H. P. v. d. BURGH & Zn.,
WITTE DE WITHSTRAAT 36,
DEN HAAG.
Hoeden, Petten en Heeren Mode-Magazijn.
Overhemden op maat, Fantasie Vesten.

F. HINTZE, Spuistraat 60.
Kunst- en ivoordraaier.
Specialiteit in tabaks-, sigaren- en sigarettenpijpen. Wandelstokken.
Atelier voor reparatie van waaiers, ivoor, parelmoer en schildpad.
— — — Opmaken van horens. — — —

Stoffeerderij, Bedden- en Meubelmakerij
Opgericht 1875.
M. C. Kreeft,
Wijd Achterom 113. Den Haag.
Werkplaatsen Hofspui 5B.
— — COMPLEETE MEUBILEERING. — —

Firma P. J. KOK.
Dag. Groenmarkt 38
TELEPHOON 2508.
Spekslagerij en handel in uitsluitend 1ste kwaliteit fijne vleeschwaren.

Spuitwater en Limonade
op **Kogelflesschen** bij abonnement.
Stoomfabriek van koolzuurhoudende dranken.
Laan 26a, 28 & 28a
bij de GROOTE MARKT.

SIGARENFABRIKANT.
UITSLUITEND HANDWERK.
E. J. G. OSKAM,
Importeur van Havana-Sigaren.
Den Haag. Hoogstraat 27. Telefoon 2403.
Speciale verpakking voor Indiën.

Heeren hoedenmagazijn
Jean Meyer.
Passage 49--51--52.

F. HAPPEL, Drogist
1ste Wagenstraat 63. DEN HAAG.
Drogerijen, Chemicaliën, Binnen- en Buitenlandsche Geneesmiddelen, Zeepen, Eau de Cologne enz.
Specialiteit: Happel's beroemd eksteroogen- en huideelt-tinctuur f 0.40 per flacon franco p. p. na ontvangst van postwissel af f 0.50.

Wijnhandel.
J. R. SNOECK HENKEMANS,
Firma VOSS & Co.,
'S GRAVENHAGE. — — — LAAN 10.
Telephoon 1973.
Vraagt de prijscourant.

J. H. F. LEMPERS,
SPUISTRAAT 68, 's-GRAVENHAGE.
Grootste sorteering in
Chineesch, Japansch, Porcelein en Delftsch Aardewerk en Luxe-Artikelen.

Confiserie, Chocolaterie PASSAGE 30
Groote sortering TABLETTEN van de eerste binnen- en buitenlandsche huizen.
Karstel's Florabonbons, Rumboonen, Moccaboonen enz.
Prima Cacaopoeders van Van Houten, Karstel, Suchard enz.

J. KNEGTEL
IN
Gedistilleerd, Wijnen en Likeuren
Bierbottelarij.
SPECIALITEIT IN COGNAC.
Bankastraat 91. Den Haag.

MAGAZIJN van
RIJWIELEN, ONDERDEELEN, en **Sportartikelen.**
1e Klas Reparatie-Inrichting.
Aanbevelend,
JOSEPH VAN BOMMEL,
Agent der GLOBE RIJWIELEN,
Dennenweg 17a, Den Haag, (hoek Spekstraat).

Coiffeur. **Maison Elsevier.** Parfumeur.
29, BUITENHOF
(vis à vis de la vieille prison)
LA HAYE. Téléphone No. 3386.
Salon de Coiffure de Premier Ordre.
Procédé Antiseptique.
Parfumerie et Brosserie Française et Anglaise.
Grand choix d'éponges.

Vins de Bourgogne
Lupé Chôlet
Cave chez: Mr. P. J. Schrellen
export. négt en vins.
Korte Houtstraat 33, Telef. 223.

J. C. VAN LEEUWEN.
Tabak, Sigaren en Sigaretten Magazijn.
Nieuw Duinoord
Valeriusstraat 88

Handel in Koloniale Waren en Comestibles.
Indische Ingrediënten.
Speciaal adres voor diverse soorten
prima Java Theeën.
DANCKERTSSTRAAT 43, bij de Groot Hertoginnelaan.
TELEPHOON 3361. PUBLIEK STATION.

G. J. R. VAN DER GAAG & Zn.
Drogerijen. — Chemicaliën.
Pharmaceutische Specialités.
BAD-, TOILET-, WERKSPONSEN.
Eau de Cologne.
27 GROENMARKT. Telephoon 2512.

Gebr. van de Water
104 Witte de Withstr.
HANDEL IN
Roomboter, Kaas, Eieren en **Fijne Vleeschwaren.**
Franco aan huis bezorgen.

Dick's
DAMPPROOF BOOT & SHOES
Are Superior to all others.
Spuistraat 4. | den Haag.
Piet Heinstraat 20. | Telef. 3332.

M. J. Meijsen,
Confiseur, Patissier, Glacier, Cuisinier.
PIET HEINSTRAAT No. 110.
— — — *Telephoon 1744.* — — —
Levering van koude en warme Schotels.
Dejeuners. — Diners. — Soupers.

Kon. Nederl. Mandenfabriek
FERD. VAN VLIET.
Noordeinde 158.
Interc. Telefoon **3160.**
— **REPARATIE-INRICHTING.** —

Firma A. L. J. & W. DE HAAS,
Vleeschhouwers. — Hofleveranciers.
35 Wagenstraat.
Hoogste onderscheiding Prix d'Excellence Zilveren Medaille v/h. Gem. Bestuur van den Haag.

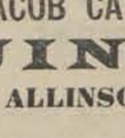
J. J. REESER
Piet Heinstraat 116
Elandstraat 85 en 86.
Serre-Ameublementen.

G. J. HEEMSKERK,
Obrechtstraat 198, *hoek Reinkenstraat.*
KOLONIALE WAREN, COMESTIBLES.
Chocolade-Suikerwerken.
SAMBALLANS EN DIVERSEN.
Thuëre en Papandajanthee.

De Hollandsche Nijverheid,
-. Lange Poten 20, Den Haag. .-.
Speciaal Magazijn van
Eigengemaakte Dames- en Kinderondergoederen.
Soliedste afwerking. — Billijkste prijzen.

Firma H. W. DUBEL
NOORDEINDE 4.
HOF- EN RIJKSLEVERANCIER
HOLOGER EN OPTICIEN.

Fabriek van Kantoorboeken
H. J. van Bukel,
NIEUWE MOLSTRAAT 50.
Alle soorten van Bindwerk, Etui- en Cartonnagewerk. Opplakken en Vernissen van Landkaarten.
Nette afwerking. Billijke prijzen.



Wed. S. CALFF.
PASSAGE 41 ROTONDE DEN HAAG.
Soliedste adres van Dames-, Heeren- en Kinderschoeisel, Kousen en Heeren Sokken. Specialiteit in Militaire Handschoenen. Atelier voor reparatie en maatwerk.

PAUL C. KAISER,
— FABRIEK, ELANDSTRAAT 94. —
Prinsestraat 66,
Elandstraat 94a,
Weimarstraat 35,
Heerengracht 27,
Valeriusstraat hoek Dunklerstraat,
levert alle soorten brood van de beste hoedanigheid

A. B. Brons.
Behanger, Stoffeerder en Beddenmaker,
Fluweelen Burgwal 9, Den Haag.
Solide afwerking Billijke prijzen.

Koninklijke Brood- en Beschuitfabriek, LENSVELT NICOLA,
DEN HAAG. TELEFOON No. 2531. VEENESTRAAT 23.
Luncheon room.
KOFFIE. — THEE. — CHOCOLADE.

G. M. WATERREUS.
Piet Heinstraat 133.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor Indische Ingrediënten, Speciaal voor de RIJSTTAFEL.
Vraagt Prijscourant. Telefoon 1736.

„A la Parisienne."
J. KROGER. SPUISTRAAT 32. DEN HAAG.
3de huis van af de Passage.
Dames en Kinderkleeding.
SPECIALITEIT REFORMKLEEDING.
CHIQUE COUPE. ACCURATE BEWERKING.

JOHAN DELBOY.
Coiffeur. Bankastraat 6.
Salons voor Dames en Heeren.
Magazijn van Parfumeriën enz.
Merang des Indes, 50 Cts. per flesch.

Wed. I. HOEK & Zonen
Visch-, Wild-, Fruit- en Comestibleshandel
2 Vos in Tuinstraat 2,
s'-Gravenhage.
Telef. Interc. 675. Verzending naar Oost- en West-Indië.

KLEEDERMAKERIJ
VAN
P. F. J. VAN ZUIJLEN,
PIET-HEINSTRAAT 55.
Soliede stoffen goedpassende Coupe.
Billijke prijzen.

De Goedkoope Winkel van
H. DE LA COURT,
Hemsterhuisstraat 283.
in Drogerijen, Chemicaliën en Wasartikelen.

H. ISERIEF & Zonen.
Plein hoek Korte Poten 1--3.
Lingeriën. — Corsets.
Uitzetten. — Luiermanden.

MAISON THEODOOR.
Th. A. J. HUIJNINK.
Salon pour la coupe des cheveux et barbe.
Specialité pour des articles de toilet.
Hofstraat 7. La Haye.

A. A. BOLT,
Confiseur, Patissier. — HOFLEVERANCIER.
BANKASTRAAT 4f, 4c, 4d, 4e.
Echte Indische Spekkoek.
Ook verkrijgbaar in „BOEATAN," Plaats 9.

Broodfabriek „DE ZEEUW", JACOB CATSSTRAAT 182 - 210.
***Specialiteit in* BRUINBROOD,**
Systeem Dr. ALLINSON.
TELEFOON 1046. **B. HUS.**
N.B. In December wordt aan de verbruikers **15 procent** uitbetaald.

Sigaren en Sigaretten
Magazijn „WILHELMINA",
Gedempte Burgwal 39,
Den Haag.
Monsters worden gratis en franco op aanvrage toegezonden.

BROOD-, BESCHUIT EN KOEKBAKKERIJ
Witte de Withstr. 18 's-Gravenhage.
Dagelijks versche ZOUTE BOLLEN, KRAKELINGEN en ZOUTESTENGELS.
Wed. W. Bakker-Maas, v.h. J. J. Bakker.
Hofleverancier.

J. A. VAN DE LAAK.
71 Wagenstraat 71,
Den Haag.
Uitgebreid Magazijn van alle soorten Borstelwaren, Galanteriën en Kinderspeelgoed.

T.H. v. WESSEL,
Sigaren Magazijn
DE INDISCHE WIJK
Bankastraat 20a, Den Haag.

DE KINDERWINKEL.
Specialiteit in Kinderhoeden, Mantels, Jurken enz enz.
Levering van compleete Luiermanden.
J. T. H. VRIES. Schoolstraat 32.
Gevestigd sedert 1876.

A. G. AUDIER.
Sigarenhandel.
PRINSESTRAAT 134,
Hoek NOORDWAL.

P. H. SAP,
Assistent-Apotheker en Gediplomeerd Drogist.
TROMPSTRAAT 218, — Den Haag.
HANDEL IN
Medicinale en Toilet ZEEPEN,
Medicinale en Minerale WATEREN.
EAU DE COLOGNE.

J. W. POULUS,
Vlamingstraat 49, DEN HAAG.
Magazijn van GOUD, ZILVER en HORLOGES.
Speciaal Atelier tot het repareeren van alle mogelijke artikelen, als: Goud, Zilver, fijne Nikkelwaren, Horloges, enz. enz., tegen uiterst billijke prijzen.

COMPAGNIE BORDELAISE
Lange Poten 23.
Pilsener Urquel.
Wijnen en Gedistilleerd.

Fr. POSTMA
TASMANSTRAAT 164.
PIANO- en ORGELMAGAZIJN.
Solied adres voor stemmen.
Speciale inrichting voor reparatie.
VERHUREN en INRUILEN.

PIANO- & ORGELMAGAZIJN
D. SENTEUR
Hofstraat 3 'S-GRAVENHAGE
VERKOOPEN, VERHUREN,
STEMMEN EN REPAREEREN.

WERKTUIGKUNDIG
EN ELECTROTECHNISCH BUREAU.
Handel in OPEL-RIJWIELEN.
L. M. VAN TETTERODE & Co.
Tasmanstraat 104.
bij de Prins Hendrikstraat. — DEN HAAG.

J. M. RIEL,
Hemsterhuisstraat 72.
Drogerijen, Specerijen, Chemicaliën, Verfwaren, Lakken en Vernissen.
SPONZEN en ZEEMEN.

Reiskoffers. **MANDEN- EN STOELENFABRIEK** Stoelenmatten.
van **N. GERRITSMA,**
VAN DIEMENSTRAAT 82,
is het voordeeligst Adres voor Duinoord en omstreken. Reparatiën spoedig en billijk.

Jac. v. d. HAAGEN
Nieuwstraat 10a, den Haag.
Gazelle Rijwielen en Onderdeelen
Fabriceert RIJWIELEN volgens alle MODELLEN en maten. Fittings naar verkiezing.
BONDS-Rijwiel en Motorhersteller.

Manufacturen en Dames Confectie.
Magazijn „Prins Maurits"
PIET HEINSTRAAT 113.
Specialiteit in WITTE GOEDEREN.
Telephoon 4063.

J. C. FERON,
MAGAZIJN VAN MEUBELEN EN SPIEGELS.
Behangerij en Stoffeerderij.
VEENKADE 6. — DEN HAAG.

L. van Gasteren, Westeinde 351.
Prachtige verb. Singer hoogarmmachine van f 47,50 nu contant f 25.
Gebruikte van af f 6.
Reparatiën spoedig en billijk.
Alle Onderdeelen verkrijgbaar tegen geringen prijs.

N. A. de Bénis
Coiffeur Posticheur.
Theresiastraat 102, hoek Marlastraat
DEN HAAG.

J. L. BEKKER,
Schoen- en Laarzenmagazijn.
Maat en Reparatie.
Bezuidenhout 106,
TELEFOONNUMMER 420.

RINCK,
Hofleverancier, Schouwburgstraat 2.
Specialiteit in PORTEM., PORTEF., ETUIS, ALBUMS enz.
Billijke Prijzen.
Reparatiën enz. alles zeer solide.
Voor Indië expresse bewerking.

CENTRAAL-APOTHEEK „De Archipel."
Javastraat 49. — Telefoon N°. 1352.
R. R. NAUTA, Apotheker.
Handel in: Chemicaliën & Drogerijen, Verbandstoffen, Minerale wateren en Zouten, Homoeopathische Geneesmiddelen van Dr. Willmar Schwabe in orig. verpakking. Binnen- en Buitenlandsche Specialité's.
W. O. Quina Laroche per 1/1 fl. 4.— 1/2 fl. 1.90
NB. De recepten worden tegen zeer billijken prijs gereed gemaakt. Indien gewenscht kunnen zij afgehaald worden, zonder verhooging van prijs.

J. J. Sand,
Wagenstraat 114, Den Haag.
Mozaïek en hardgebakken Vloertegels
voor
Kerken, Scholen, Kazernes, Stations, Villa's, Fabrieken, enz.
Verglaasde tegels voor Wandbekleeding.
Teekeningen en prijscourant fr. op aanvrage.

„PAX",
Zoutmanstraat 29, Den Haag.
Groote keuze: Tegels, Vonga's, Wandteksten op karton en glas, Photo's, chr. en fant.; nieuwste jongens en meisjes prachtbandjes, Prentb., ook chr.; inkten, lijm, schrijf-, school- en kantoorbehoeften.

MAISON DROUOT
Lange Houtstraat 7 en 2, DEN HAAG.
Telephoon 753.
GROOTSTE INRICHTING
tot complete Meubileering, Behangerij, Stoffeerderij.
EIGEN MEUBELFABRIEK.
Antiquiteiten en Kunstvoorwerpen.

HET HUIS VOOR FOURNITUREN.
PRINS HENDRIKSTRAAT,
hoek W.-Pyrmontkade. — HAAG.
Specialiteit in artikelen
ter garneering van
Damescostuums, Voerings, Handschoenen, enz.

Natuurlijke Bronwateren.
„Gradatio",
Amst. Veerkade 7a, Telefoon 984.
Kaiserbrunnen.

K. H. BRUGGEMANS,
v. Diemenstraat 61—63.
Handel in Spiegel- en Vensterglas.
Huisschilder en Glazenmaker.

Heerenartikelen.
Overhemden op maat.
Gebrs. VOGELS.
HOOGE NIEUWSTRAAT 36.
(Tournooiveld.)
Telephoon No. 746. DEN HAAG.

WASCH-
en **wringmachines** zijn **onmisbaar** in elke Huishouding.
Groote sorteering.
Landbouwkantoor M. J. SPRUYT,
Rivierviscbmarkt 9, DEN HAAG.

SOLIED en GOEDKOOP
BEDDENMAGAZIJN
van A. KRAAN
ZUIDWAL 42.
Telephoon 1998.

F. C. L. HASE,
Bontwerker.
OPGERICHT 1868.
Fabriek en Magazijn van Pelterijen.
Speciale Heerenhoedenmagazijn.
Lange Poten 17.

Witte Goederen.
Tricot Ondergoederen.
SCHENK & Zn., Veenestraat 52, Den Haag.
Lingeries.
Bébé Artikelen.

P. C. MULLER, Witte de Withstraat 103,
DEN HAAG.
RIJWIELHANDEL.
Fabriek der NOVA-Rijwielen.
Agent der TEMPO- en BRUNO-Rijwielen.
1ste Klas Reparatie-Inrichting.
Emailleeren. Verhuren. Vernikkelen.

WISBRUN & LIFFMANN,
Den Haag, Veenestraat 35.
Zijden Stoffen, Garneerartikelen, Kant, Kantstoffen, Entre deux, Lint, Knoopen enz.
Beste en Goedkoopste Adres voor Naaisterfournituren.

Ned. Schoen-Industrie.
Westeinde 88. DEN HAAG. Weimarstraat 18.
Grootste en meest gesorteerde Schoenmagazijnen van den Haag en omstreken. Eenig adres waar aan particulieren voor grossiers prijzen wordt verkocht. Specialiteit in platvoetzoolen ook naar gipsvorm en volgens medisch voorschrift.

J. BRAND,
PAPESTRAAT 10.
Tailleur pour Hommes et Dames.
Prix très modérés.

Bloemenmagazijn
van Th. JANSEN,
Koningin Emmakade 89.
Telephoon n°. 2556.
Aanleg en onderhoud van Tuinen.

Firma Wed. C. P. MIJNLIEF,
Lange Beestenmarkt 65a.
Bekroond met Gouden en Verguld Zilveren Medaille te 's-Gravenhage 1898.
Mijnlief's Kinder- en Zoet Roggebrood
aanbevolen door H.H. doctoren.
OPGERICHT 1793.

KANTOOR DER
Begrafenis-Maatschappij
„SECURITAS".
Waldeck Pyrmontkade 54, Den Haag.
Directeur H. W. MUR
Grafkransen, Monumenten enz.

Maatschappij „NUTRICIA"
ZOETERMEER.
Filiale Den Haag: Piet Heinstraat 102a,
Telephoon 1739.
Roomboter, Gehomogeniseerde Melk en Room, Kindermelk systeem Prof. Backhaus.
Leveranciers Rotterdamsche Lloyd, Stoomvaart Mij Nederland, Etat Indépendant du Congo, enz

D. A. Borrebach.
Coiffeur.
TOILETARTIKELEN en SPONZEN.
HOFSPUI No. 73.

A. S. v. ECK.
KORTE POTEN 29. -- Telef. 318.
Gasfitterij.
TUINSLANGEN en SPROEIJERS,
van af 0.75 per Meter

Wat is Cera?
Het geheim van den meubelmaker. Het eenige product dat bewezen heeft geschikt te zijn voor het onderhoud van uwe meubelen. Uitsluitend verkrijgbaar in flacons van 15 en 25 cent bij: W. H. van IJsselstein drogist Spui 256 tegenover de Bierkade.

SERVICE ANTISEPTIQUE.
Voor een vlugge en nette bediening bezoeke men de **KAPSALON** van
Molenstraat 50. *J. P. HUMEL,* 's-Gravenhage.
Abonnement: { 14 maal scheren f 1.—. 7 maal haarknippen f 1.—.
Specialiteit in **eau de cologne 4711** en het **Indische merk H en S.**

PIANO'S Verhuren. Stemmen. Repareeren.
Van Bergen Henegouwen.
Anna Paulownastraat 19.

Piano's en Orgels,
D. A. RIPPEN.
Gediplom. stemmer „Toonkunst."
Groote Markt 26a.
Betrouwbaar en voordeelig adres ook voor stemmen en repareeren.

JAC. MOULIJN,
OPTICIEN. — INSTRUMENTMAKER,
2e WAGENSTRAAT 95.
TELEFOON No. 904.
Billijk en solied adres voor alle artikelen voor
ZIEKENVERPLEGING,
Hospitaallinnen, IJszakken, Windkussens, Koortsthermometers, Inhalatie-Apparaten, Medicijnglaasjes, enz.
Brillen en Pince-Nez
volgens voorschrift van HH. Doctoren.
AANLEG en ONDERHOUD van Electrische Schellen en Telefoonleidingen.

NAAIMACHINENHANDEL
v/h. A. LEWENSTEIN
38 SPUISTRAAT 38.
Levert de beste machines tegen de laagste prijzen.
Alom bekroond met de HOOGSTE onderscheidingen.

J. F. J. BAKKER,
24 Raamstraat 24.
Handel in Koloniale waren & Comestibles
Telephoonnummer 880.
Vraag steeds:
Preanger, Java en Santos koffie.
Dagelijks versch gebrand.
Alsock de Congo Thee per ons 16—20 cts.

W. ROELOFSEN.
Columbusstraat 101.
Teleph. 2774.
Specialiteit in Indische Ingredienten.
Sambals in fleschjes en blikjes,
Palmin plantenboter, Sportbeschuit van de kolonie I. B. te Blaricum.

A. A. REGENSBURG
TANDARTS.
Laan van Meerdervoort 157, Den Haag.

S. SPIJER & Co.
Magazijnen in Goud, Zilver, Diamanten.
26 Spuistraat 26 — 7 Schoolstraat 7
hoek Passage. — over de Vischbanken.
'S-GRAVENHAGE.

Ch. W. GUY,
Prins Hendrikstr. 151 DEN HAAG.
Piano's, Orgels en Muziekinstrum.
Stemmen, Repareeren, Verhuren.

B. SCHOEMAKER,
TAILLEUR.
Specialiteit in Engelsche Stoffen.
Westeinde 16. — Den Haag.

SACHS & Co.
Den Haag. Rotterdam. Utrecht.
Specialiteit Hemden naar Maat.

R. BERKENBOSCH, firma H. Spaan
levert steeds prima kwaliteit
Melkbrood.
Korte Beestenmarkt 2. Teleph. 1970.
Reinkenstraat 45. Gedempte Burgwal 31.
DEN HAAG.

P. J. CRAMWINCKEL en ZONEN,
Spiegel- en Lijstenfabrikanten.
KUNSTHANDEL.
NIEUWE HAVEN 360-362, Telefoon N°. 112.
PIETHEINSTRAAT 36, Telefoon N°. 1906.

VERTIN & Co.,
Hooge Nieuwstr. 34 (bij 't Tournooiveld).
Effecten- en Administratiekantoor.
BUREAU DE CHANGE.
Abonnement voor het nazien van loten en aflosbare Effecten onder garantie, tegen eventueel renteverlies. Abonnementsvoorwaarden gratis verkrijgbaar.

Distilleerderij „DE POSTWAGEN",
Depot Kranestraat 80.
INMAAK-BRANDEWIJN,
per Liter ***f0.75*** en ***f0.80.***

W. PAULUSSEN
Drogist:
SPUI 156a
recht over de St. Jacobstraat
goedkoopste en soliedste adres voor Gummi- en Verbandartikelen.

Mej. W. J. van WIJK
CUISINIÈRE
OBRECHTSTRAAT 57.
Uitzending van Diners.
Telephoon 2665.

H. VAN DE WATER Jzn.,
DEN HAAG.
FREDERIKSTRAAT 18,
KONINGSTRAAT 16.
Goedkoopste adressen voor beslist 1e kwaliteit
BOTER, KAAS, EIEREN en VLEESCHWAREN.

Allright Rijwielen.
„Centaur" „
„Trio" „
Motorrijwielen.
Automobielen.
Sportartikelen.
Ph. Krönig, Reinkenstraat.

Vitrauphanie of Glaspapier
voor horren, puiramen, enz.
H. J. T. MATVELD,
Wagenstraat 127,
eenig filiaal Zoutmanstraat 56.

M. van STEENBERGEN
Groothandel in Aardappelen.
Korte Groenewegje 122—125.
Teleph. Interc. 1989. — Telegramadres Steenbergen Haag.
Levering bij minstens een ½ H.L.

POPPEN. POPPEN.
OUDSTE ADRES van POPPEN en POPPENKLEEDING.
Alle soorten reparatiën.
GROOTSTE SORTEERING in
echte haren- en fantasie-pruiken.
Th. A. KEET,
OUDE MOLSTRAAT 11 bij de Papenstraat.

L. A. GIRCOUR
Specialiteit in
Fransche Cognac en Wijn.
Handel in Gedistilleerd en Bieren.
Korte Hoogstraat 11.

„TRANSVALIA".
Prins-Hendrikstraat 74.
Dr. Jaegers zuiver wollen ondergoederen.
Dames-modeartikelen.
Geconfectionneerde ondergoederen.

Rijwielfabriek en Magazijn BOSCHHOEK.
Gevestigd sedert 1899.
François Valentijnstraat 177,
hoek Anna van Buerenstraat.
Reparatie-Inrichting voor alle bestaande merken van Rijwielen.
Agentuur van 1e Klas Engelsche en Duitsche Fabrieken.

P. F. A. SCHREINER
Behangerij. — Stoffeerderij.
Compleete Meubileering.
Bedden- en Meubel-Magazijnen.
Zoutmanstraat 18-20, DEN HAAG.
Telephoon 1864.

DIENSTBODENKANTOOR
„EURÉKA"
Tasmanstraat 65
DEN HAAG.

Blauwe Hondje.
Groote verscheidenheid in
BINNEN- en BUITENLANDSCHE
SPECIALITEITS-GENEESMIDDELEN.
Vlamingstraat 42. — Telef. 1955.

E. H. PROTZMANN.
's-GRAVENHAGE. — INGENIEUR. — HEERENSTRAAT 8.
Telephoon 275.
Electrische installaties.
Electrische benoodigdheden.

MODES.
Mad^elle P. J. H. SPITS,
Hofspui 9A. Westeinde 187.
Dames- en Kinderhoeden-Magazijn.

Magazijn in Gas-Artikelen,
Wasch-Artikelen, Badtoestellen,
Sanitaire-Inrichtingen, enz. enz.
Lood- en Zinkwerken.
Aanleg van Electrisch Licht, Electrische Schellen en Huis-Telephoons.
J. VAN DER SPEK,
BALISTRAAT 4.
Telephoonnummer 1371.

BRANDSTOFFENHANDEL - C. AANDEWIEL
Hofleverancier van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder
Kantoor: SUMATRASTRAAT 145, Telephoon 1427, 's-Gravenhage.
Filiaal: BADHUISSTRAAT 103, Telephoon 2854, Scheveningen.

H. HEIJNEN,
SPUI 109.
Prijs f 0.30.
KOH-I-NOOR
Gasgloeilichtkousjes zijn de **BESTE!**

Gebr. UITERWIJK.
Piet Heinstraat 99. — 's-Gravenhage.
Telephoon 3413.
Huishoudelijke Artikelen.
Haarden, Fornuizen,
Kinderwagens en Sportkarren.
Smederijwerken, etc.

Firma Gebr. KALSE,
Vlamingstraat 41. Den Haag.
KANTOORBOEKHANDEL.
Specialiteit in Lederwaren.
KOFFERS. TASSCHEN.

FABRIEK
VAN
Gaskronen, Kandelabres, Appliques
Kopergieterij. Koperdraaierij. **W. J. Schuling.** Koperslagerij. Koperdrijverij.
Paveljoensgracht N°. 29a.
FILIAAL: KORTE HOUTSTRAAT N°. 2.
BIJ HET PLEIN.

B. DERKSEN,
Brood- en Beschuitfabriek „de Oude Vette Hen".
Hofleverancier.
Telephoon 2480. Oude Molstraat 8.
DEN HAAG.
Gewoon en Luxebrood, Beschuit, Krentenbrood enz.

Begrafenis-Onderneming
van D. J. JOUVENAAR.
Hoofd-Kantoor: Veenkade 56.
Specialiteit in GRAFHEKKEN, ZERKEN en MONUMENTEN.

Croes & Co. — Spui 231.
Fabriek van Koper- & Blikwerken.
BLANK, GELAKT en VERNIKKELD.
Gegalvaniseerde artikelen voor HOENDERPARKEN.
alles volgens opgaaf of teekening.
Magazijn van Huishoudelijke Artikelen.
BINNENKISTEN VOOR INDIËN.

VAN RIJSWIJK & ZOON
Hofleveranciers.
Veenkade, Kettingstraat n/d Passage
Bloemwerken van Kunst en Smaak.
AANLEG en ONDERHOUD van TUINEN.
3340 Telefoon 2875.

HAUTE NOUVEAUTÉ
IN
ENGELSCHE STOFFEN
C. A. JANSEN.
TAILLEUR.
WAGENSTRAAT 81. — DEN HAAG.

Wat onze klanten zeggen!
Zij, die eenmaal hun
Schoenwerk
gekocht hebben bij
„DE CONCURRENT"
45, VLAMINGSTRAAT 45,
KOMEN STEEDS WEDER.

De „Kaplaars"
Herderinnestraat 9,
den leden aanbevolen.

Filiaal van
G. C. SMEELE,
Stoomgrutterij en Mosterdfabriek.
Vogelzaad en Voerartikelen.
Weimarstraat 54.

Ch. F. RIJKEN & Co.
Pianofabrikanten. — Hofleveranciers.
26 Nieuwstraat 26. — DEN HAAG.
Magazijnen van Amerikaansche, Duitsche en Fransche Vleugels, Pianino's en Orgels, in verschillende prijzen, stijlen en houtsoorten. PIANINO's, speciaal voor het tropische klimaat vervaardigd, in verschillende prijzen voorhanden, welke met certificat d'origine en garantie verkocht worden.
Fabriek speciaal ingericht voor Reparatiën.
Ruime keuze van Huurinstrumenten.
Stemmen, Repareeren, erhuren.

Modes
C. SAAN, Zoutmanstraat 5.
MAGAZIJN van
gegarneerde Dames- en Kinderhoeden,
Voiles, Linten en Bloemen.

G. Raumann & Co.
Boekhorststraat 22, den Haag.
MAGAZIJN van
Galanterieën, Kramerijen, Speelgoederen,
SCHOOL- en SCHRIJFBEHOEFTEN
Staalwerken, Schoenmaak-Artikelen, enz. enz.
EN GROS. EN DETAIL.